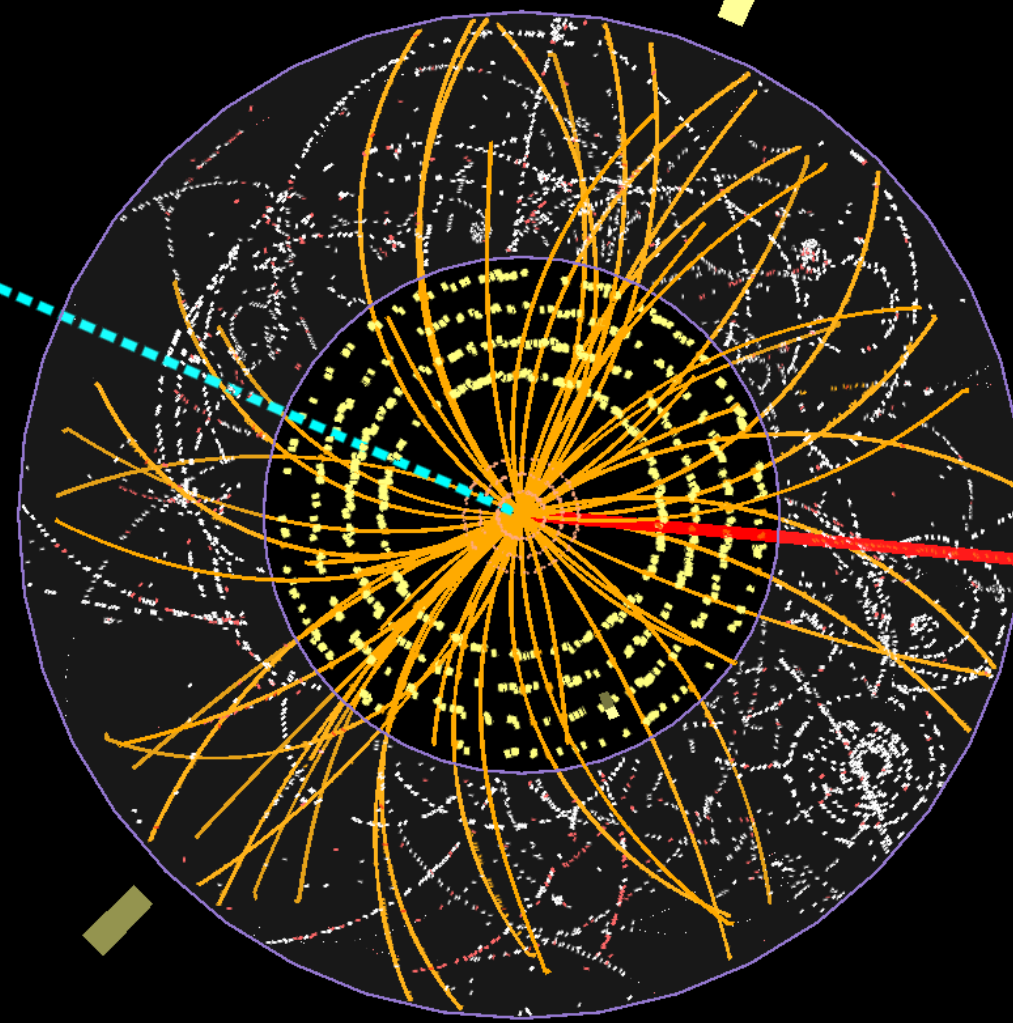

Run: 183081

Event: 101291517

2011-06-05 17:09:02 CEST

$M_T = 82.9 \text{ GeV}$
 $p_T \text{ muon} = 32.8 \text{ GeV}$
 $E_T^{\text{miss}} = 52.4 \text{ GeV}$

O LHC, eksperymencie ATLAS, bozonie W (i nie tylko)

Mateusz Dyndał

WFiS AGH, Katedra Oddziaływań i Detekcji Czastek

Kraków, 1.03.2024

O jednostkach słów kilka

- ‘Standardową’ jednostką energii w fizyce jest **dżul (J)**
- W fizyce cząstek używamy **elektronowoltów (eV)**
  - to ilość energii, którą pojedynczy elektron nabywa podczas poruszania się w polu elektrycznym o potencjale 1 V

$$1\text{eV} = 1e \cdot 1\text{V} = 1,602\,176\,634 \times 10^{-19}\text{J}$$

- Często używamy energii, które są rzędu milionów elektronowoltów, wygodnie jest więc wprowadzić następujące jednostki:

$$\frac{1.000.000}{10^6} \text{ eV} = 1 \text{ MeV (Mega electron volt)}$$
$$\frac{1.000.000.000}{10^9} \text{ eV} = 1 \text{ GeV (Giga electron volt)}$$
$$\frac{1.000.000.000.000}{10^{12}} \text{ eV} = 1 \text{ TeV (Tera electron volt)}$$

O jednostkach słów kilka

- Jednostki **eV** używamy do określania mas cząstek elementarnych
  - Wynika to z relacji pomiędzy masą a energią ($E = mc^2$) oraz faktu używania przez fizyków jednostek, w których $c = 1$ (prędkość światła w próżni).
  - Chcąc wyrażać się ściśle należałoby mówić o jednostkach **eV/c²** jednak zwykle pomija się c
- Przykłady przybliżonych wartości mas cząstek:
  - elektron: **0.511 MeV/c²**
  - proton: **0.938 GeV/c²**
  - bozon W: **80.4 GeV/c²**
  - Bozon Higgsa: **125 GeV/c²**
  - kwark t: **171 GeV/c²** ($\approx$ masa atomu złota)

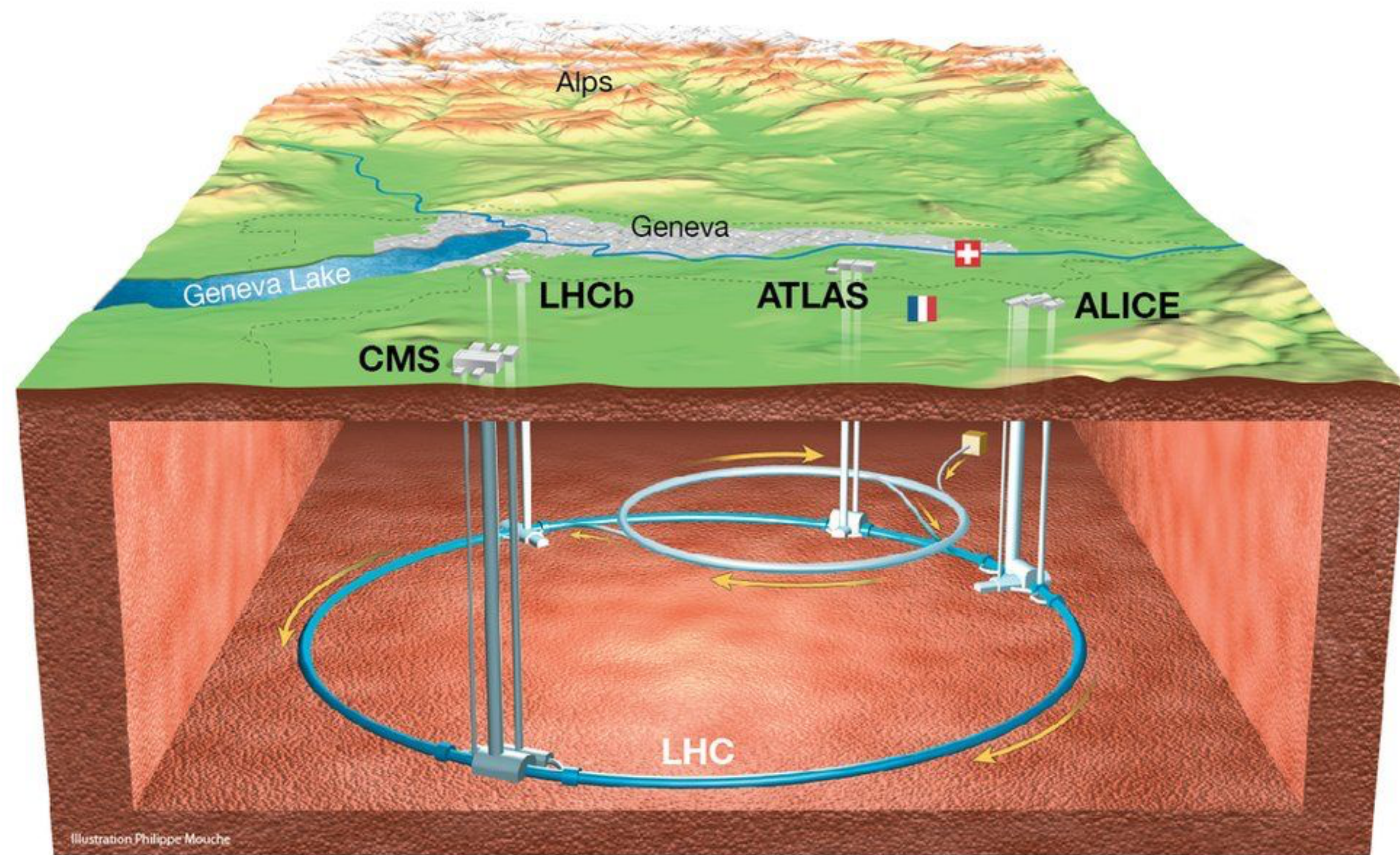

YEARS / ANS CERN

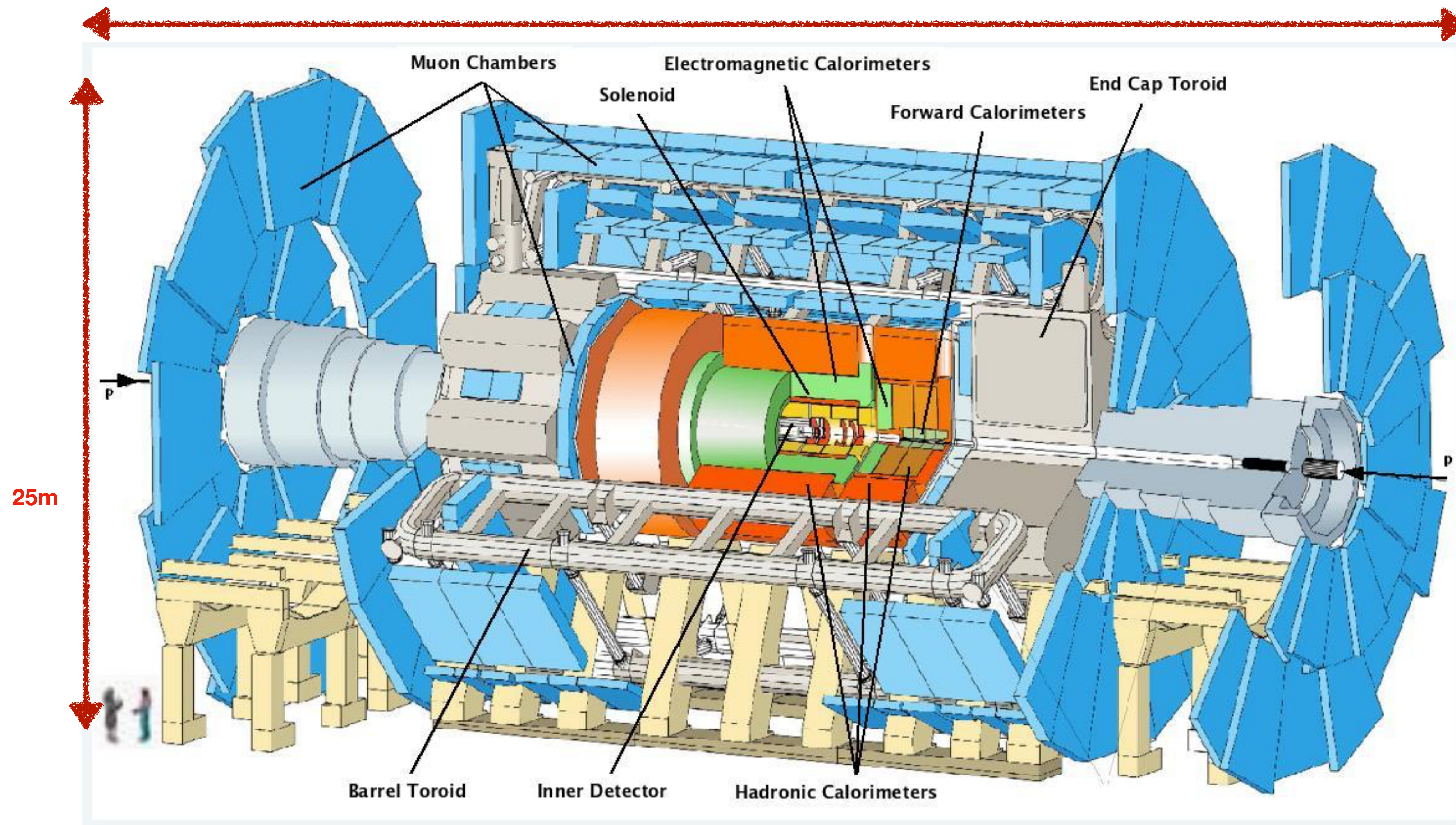
Wielki Zderzacz Hadronów (LHC)

- Umieszczony w tunelu o długości bliskiej **27 km** ok. **100 m** pod powierzchnią ziemi
- Zawiera **9300** magnesów
- Magnesy pracują w temperaturze **1.9 K** (czyli **-271.3°C**)
- W przeciwnych kierunkach krążą w nim dwie wiązki protonów zderzających się w 4 miejscach
- Protony poruszają się z prędkością równą **99.999999%** prędkości światła Protony osiągają energię po **6.8 TeV** (w każdej wiązce)
- Cztery główne detektory zbierają dane od roku 2010

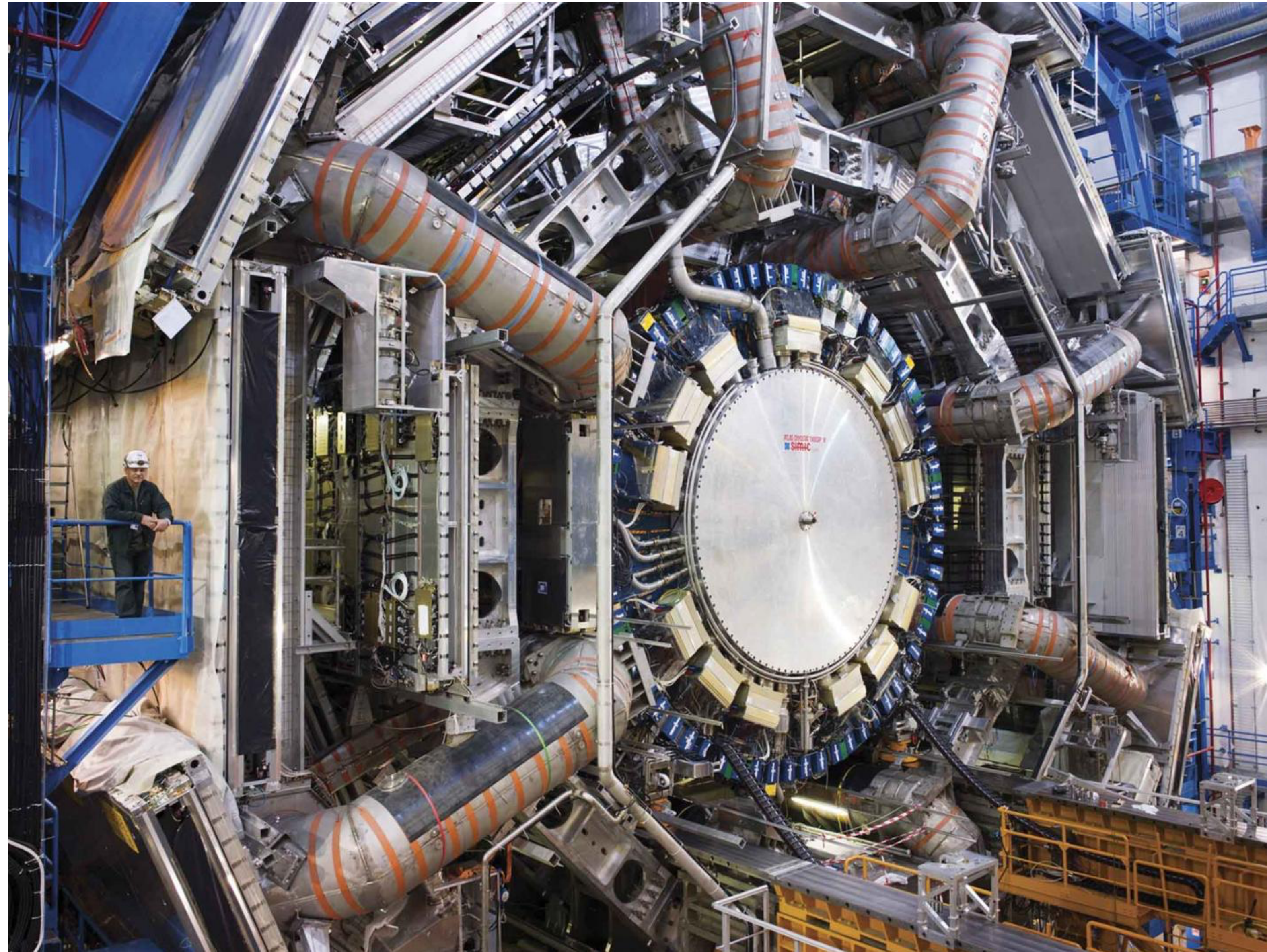

Detektor ATLAS

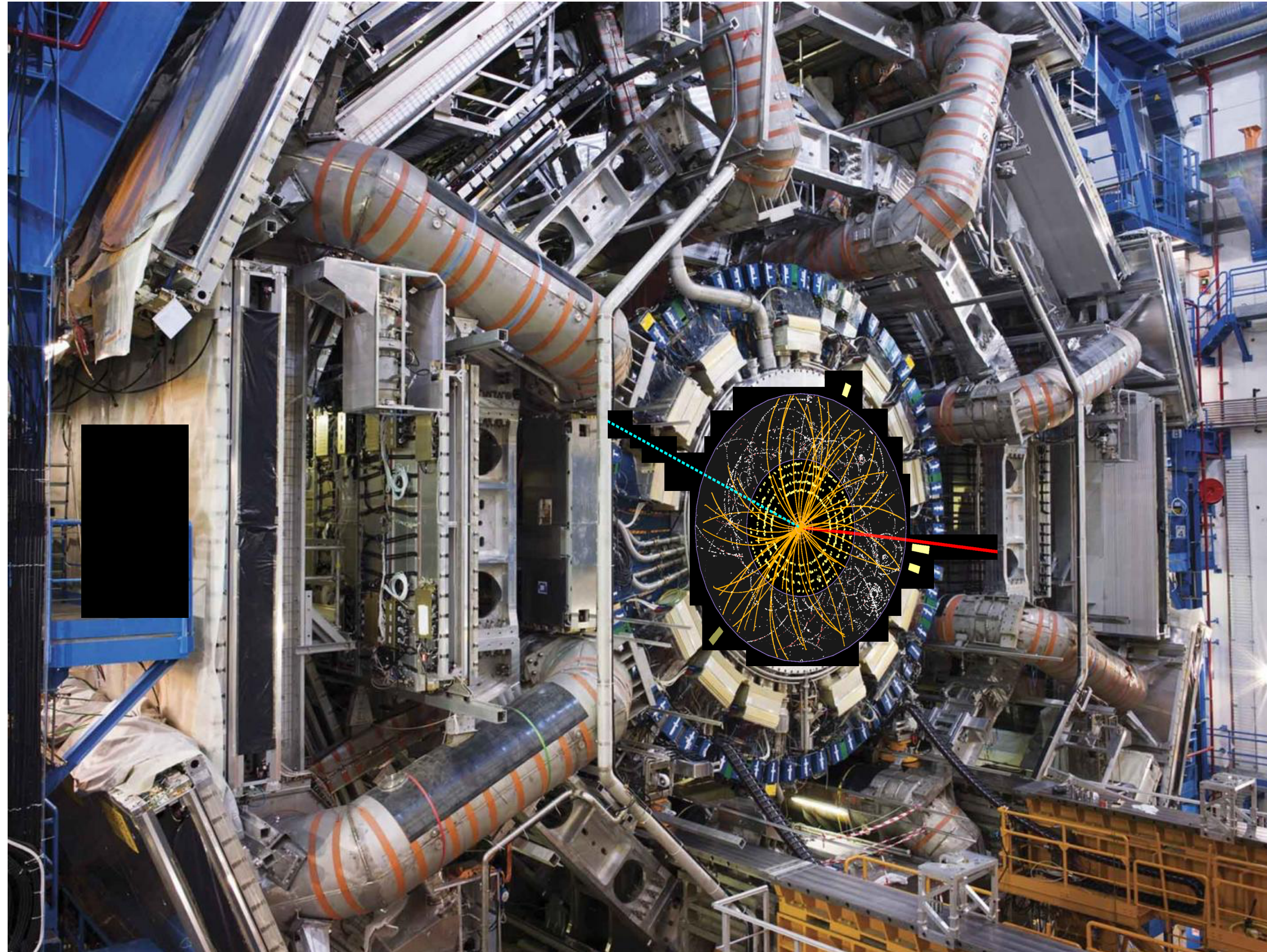
44m

Detektor ATLAS

Detektor ATLAS

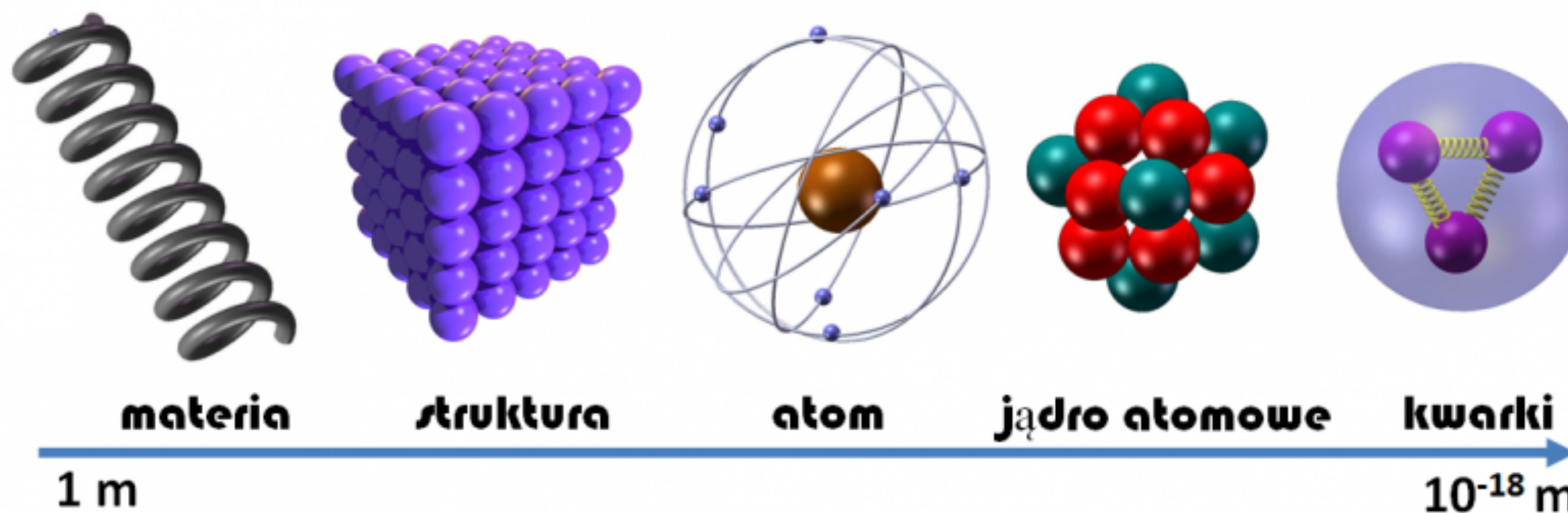
Współpraca ATLAS

- To ponad **3000** naukowców z **42** państw.
- Na co dzień większość z nich pracuje w swoich instytucjach rozrzuconych po całym świecie

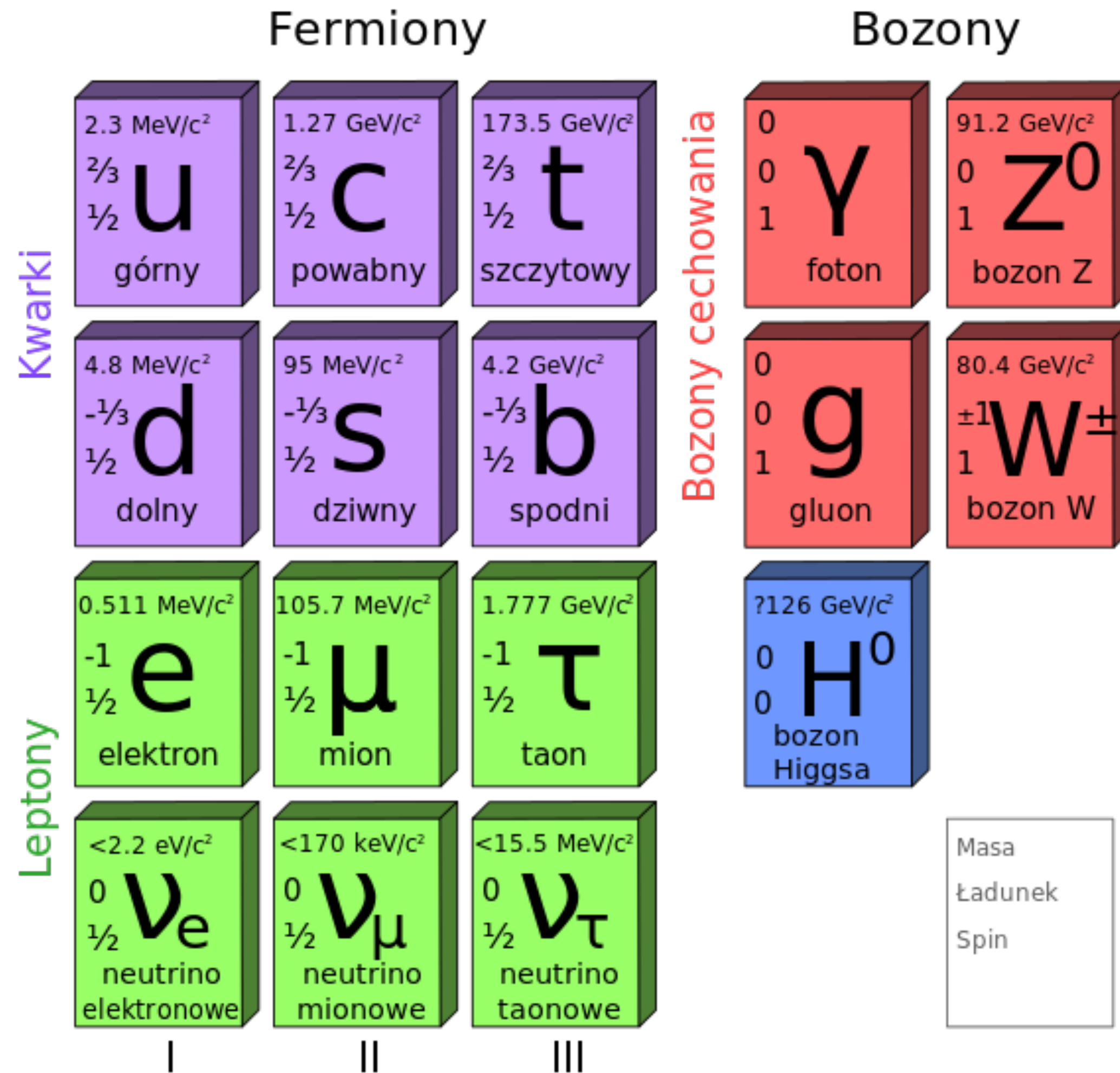
Model Standardowy

- Opisuje budowę materii do rozmiarów jeszcze kilka rzędów wielkości mniejszych niż atom.
  - Opisuje trzy z czterech (z wyjątkiem grawitacji) oddziaływań podstawowych: **elektromagnetyczne, słabe i silne**
  - Nie jest teorią ‘kompletną’, tzn. nie tłumaczy np. asymetrii pomiędzy materią i antymaterią, ciemnej materii, ...

Model Standardowy

- “Układ okresowy” Modelu Standardowego

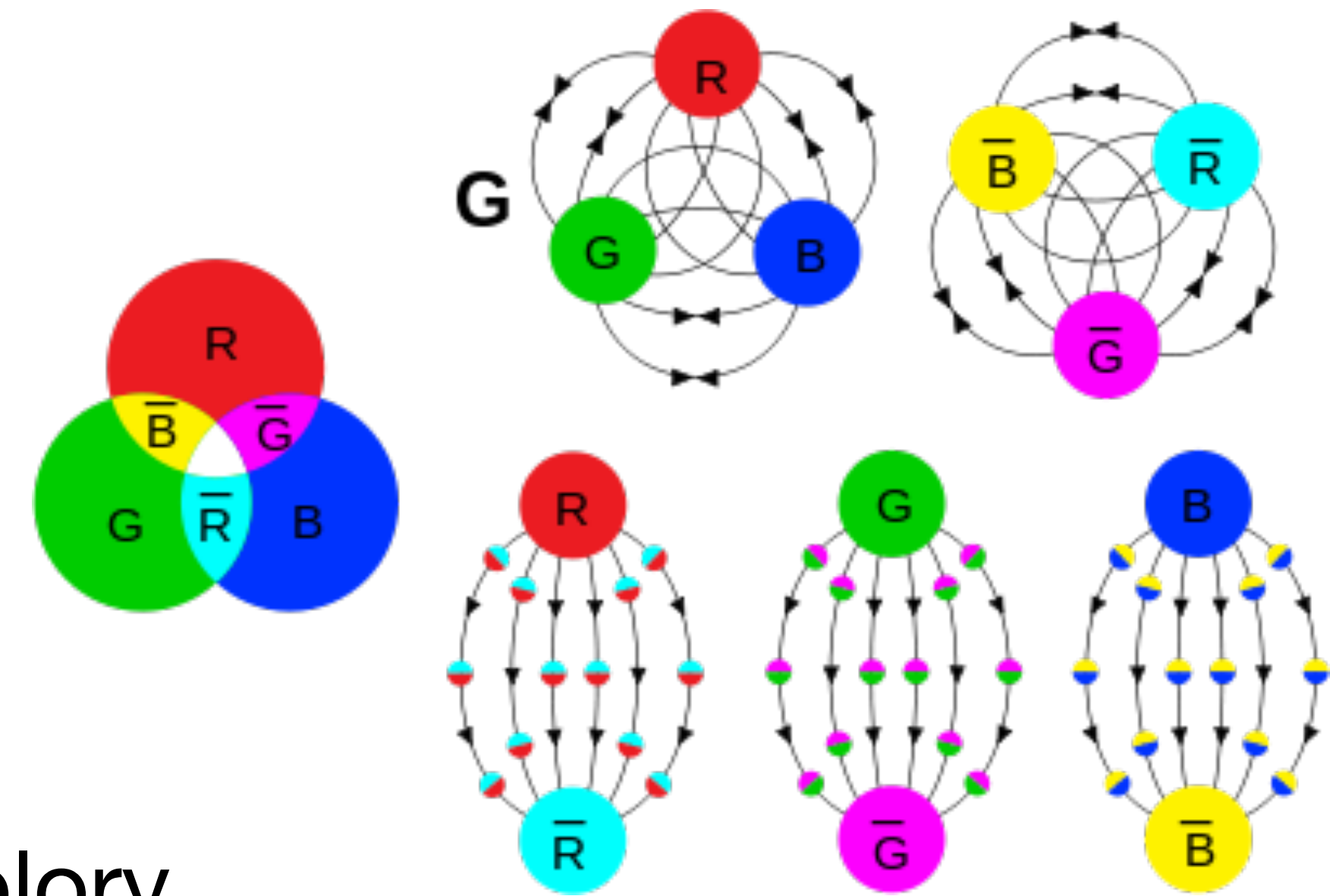

Oddziaływania silne i kwarki

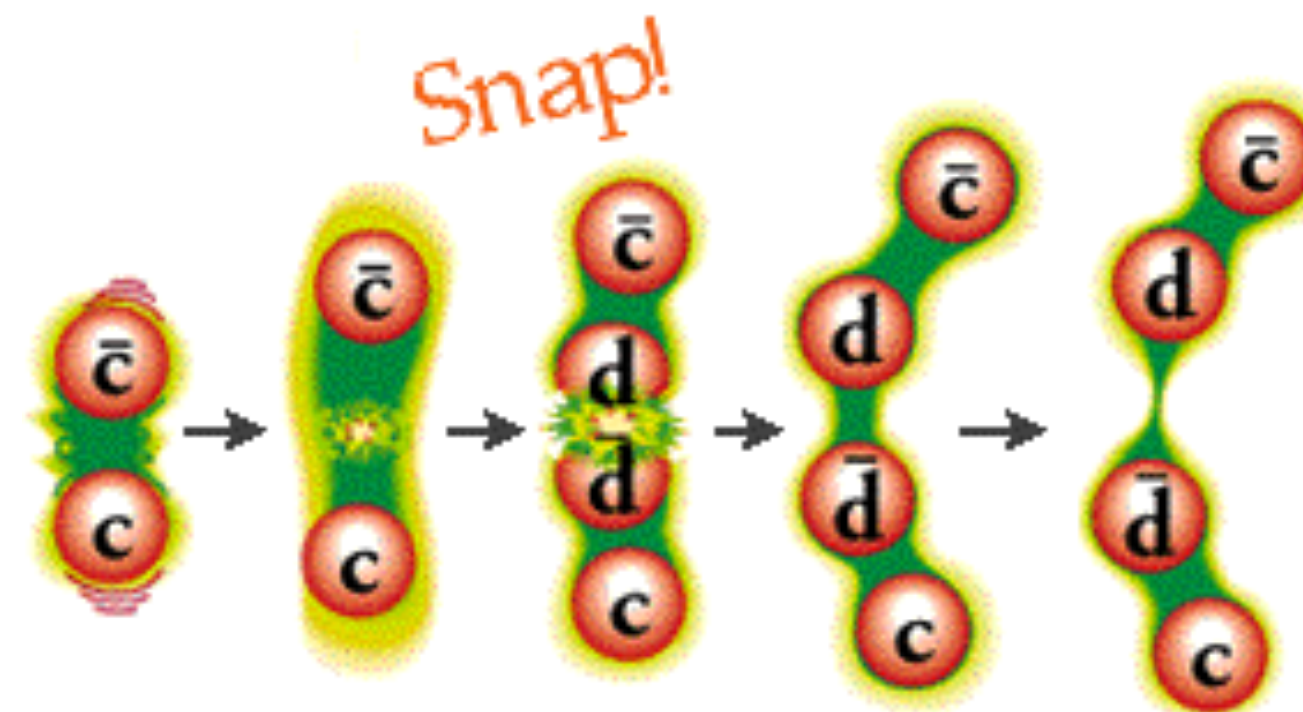
- Kwarki występują jedynie w **stanie związanym**:

- bariony - 3 kwarki (np. **proton: uud**, neutron: udd)
- mezony - kwark + antykwark

- Dla ułatwienia przypisuje się kwarkom kolory **czzerwony, zielony, niebieski**, a antykwarkom antykolory. Bariony i mezony są wtedy "białe".

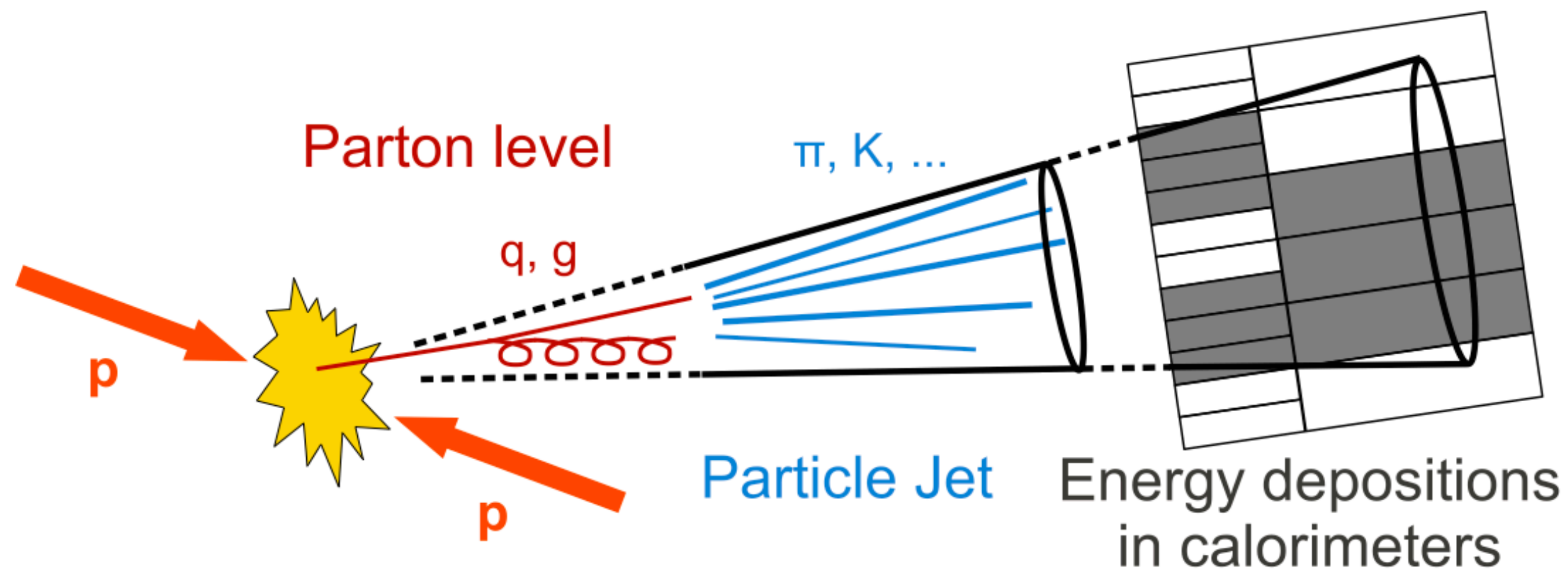

- Próba rozdzielenia kwarków (poprzez dostarczenie im energii) prowadzi do powstania pary kwark + antykwark kompensującej kolor (tzw. **uwięzienie koloru**)

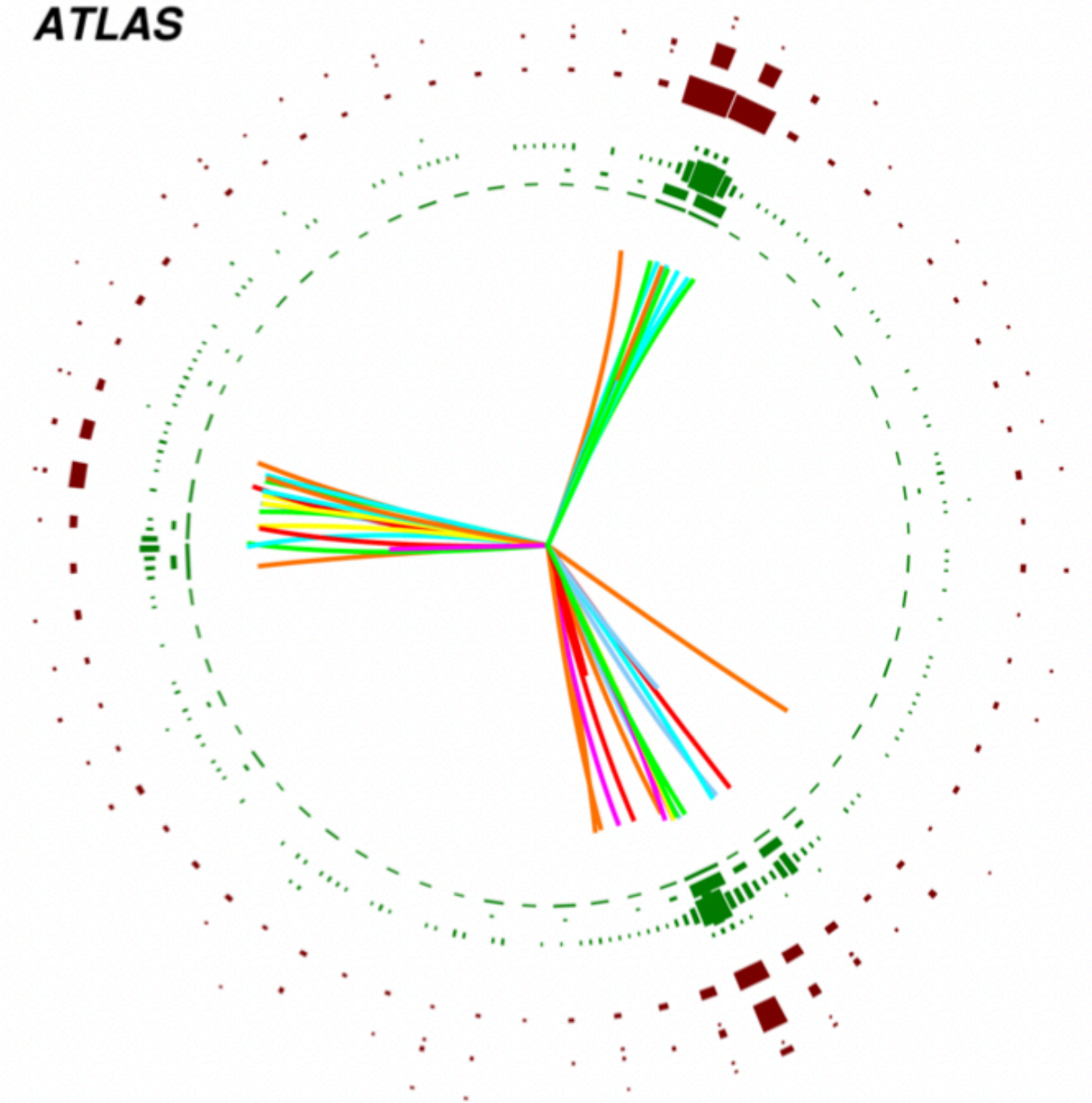

Oddziaływania silne i kwarki

- Czy możemy zobaczyć kwarki bezpośrednio w detektorze?
  - Niestety nie jest możliwe!
  - Eksperyment rejestruje jedynie ‘strugi’ cząstek powstałych w wyniku procesu konwersji kwarków na pary cząstek. Te strugi cząstek nazywamy **dżetami**.

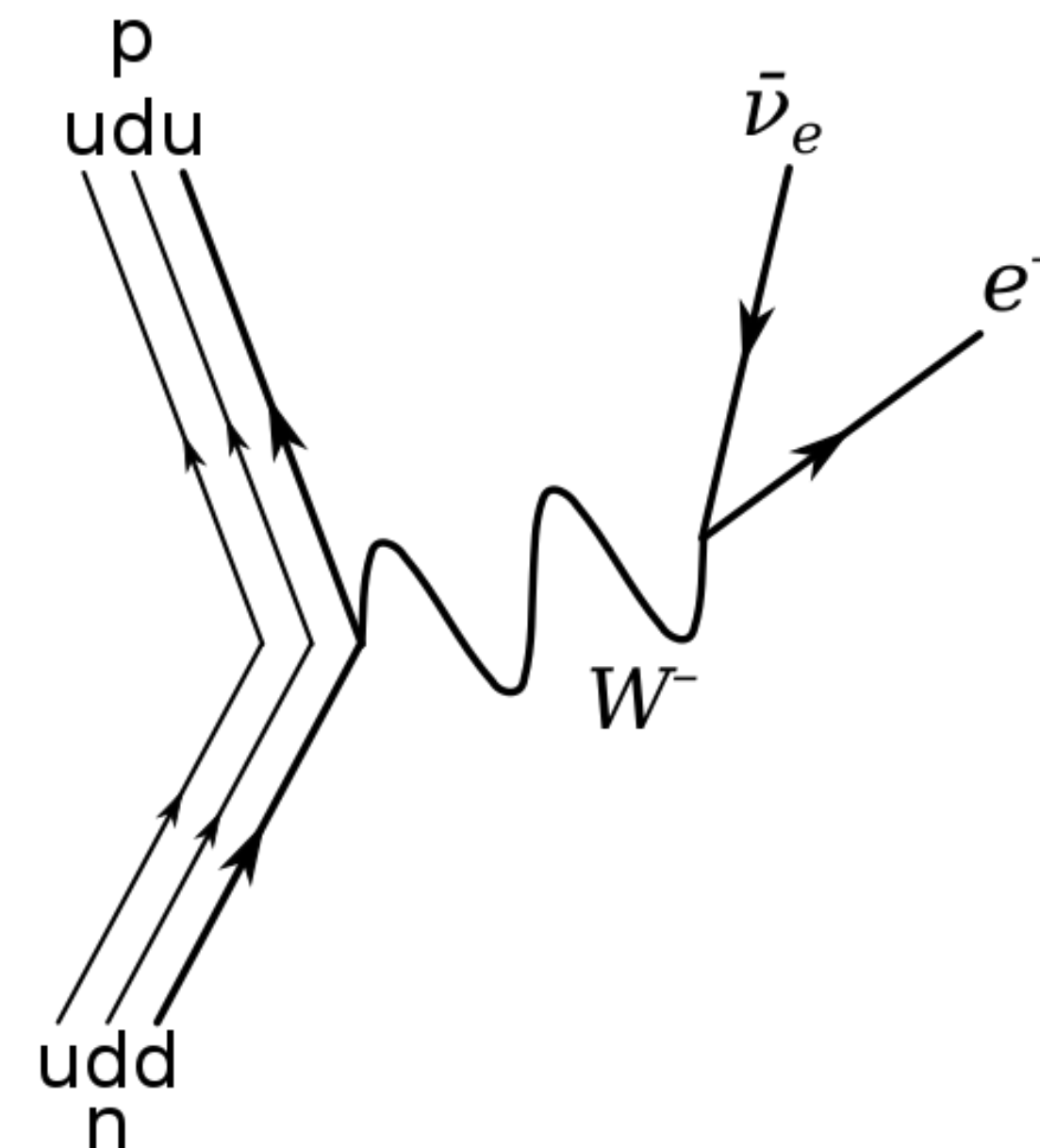
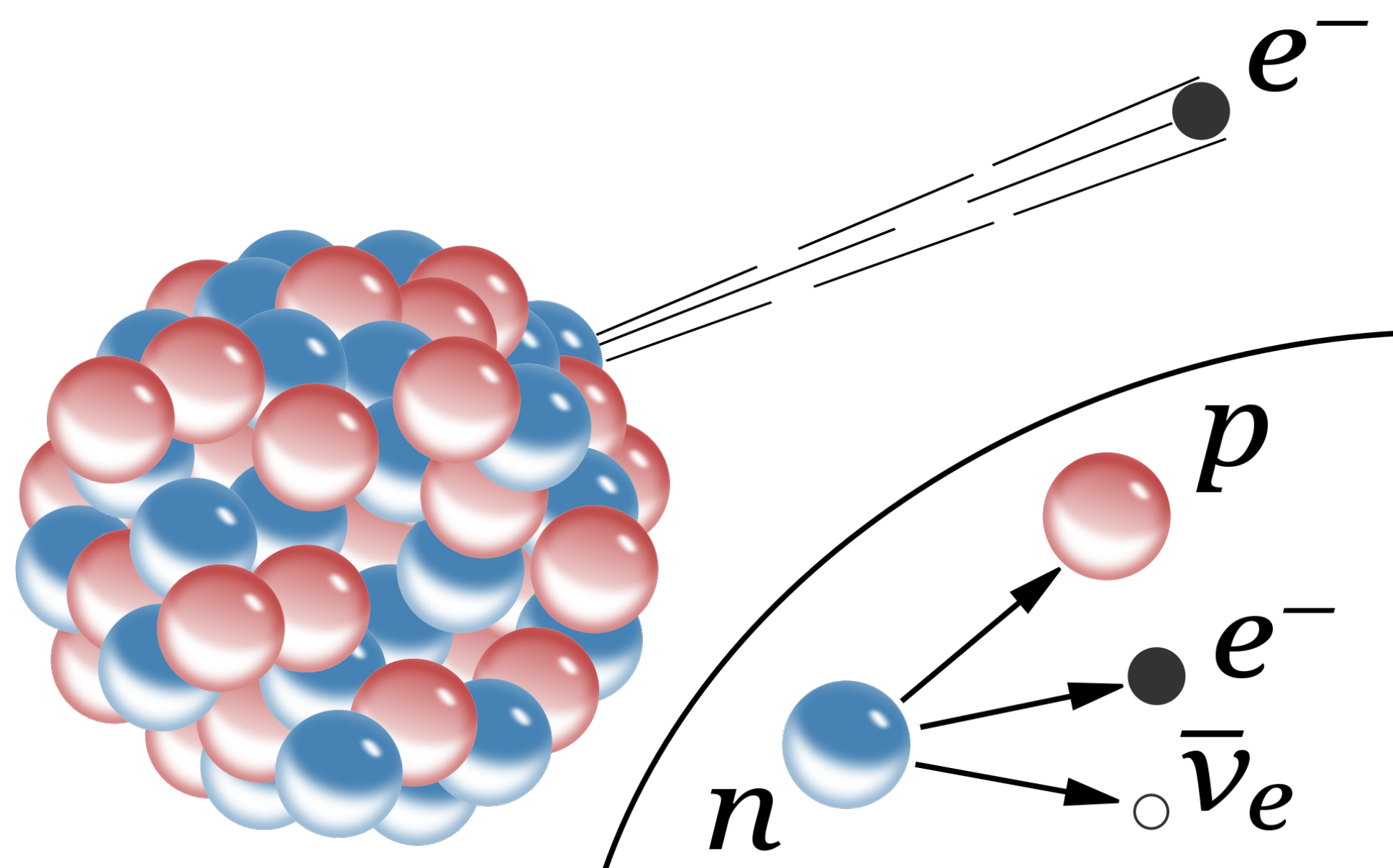

ATLAS

Oddziaływania słabe

- Przenoszone za pomocą jednej z trzech masywnych cząstek: bozonów naładowanych (W^+ i W^-) oraz bozonu neutralnego (Z^0)
- Jest odpowiedzialne za **rozpad beta** i związaną z nim radioaktywność
- Siła oddziaływania słabego jest 10^9 razy mniejsza niż oddziaływania silnego
  - Jest zbyt słabe, by połączyć leptony w większe cząstki, tak jak oddziaływania silne łączą w hadronach kwarki.

Produkcja bozonów W na LHC

- Czy możemy poszukiwać cząstki W o masie ok. 80 GeV w zderzeniach protonów w LHC?
- Zgodnie ze wzorem Einsteina ($E = mc^2$) cząstki cięższe i nietrwałe mogą zostać wyprodukowane w zderzeniach, np. protonów o wysokich energiach, pod warunkiem, że:

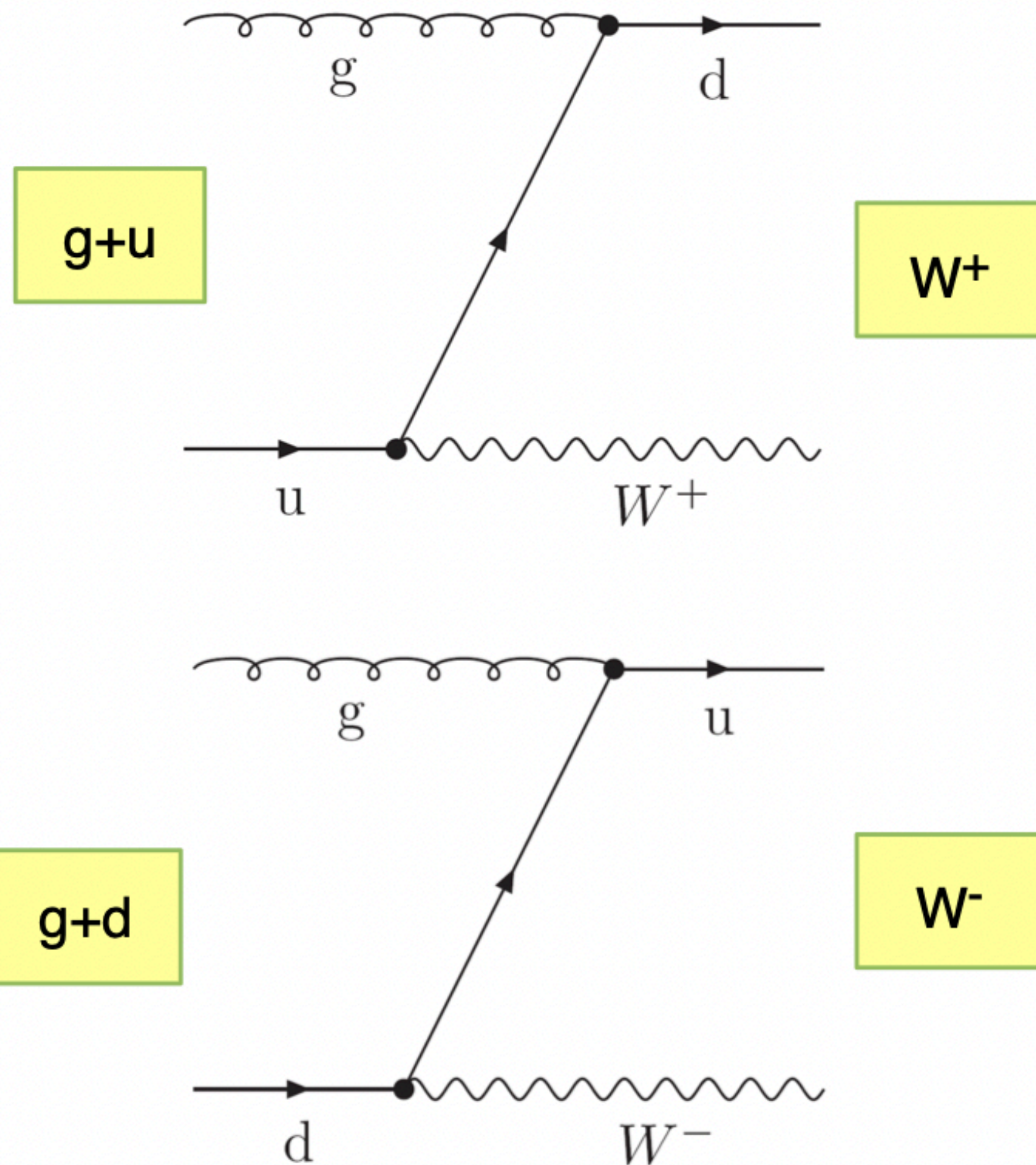
Energia zderzeń $\geq$ masa bozonu W

- W naszym przypadku:

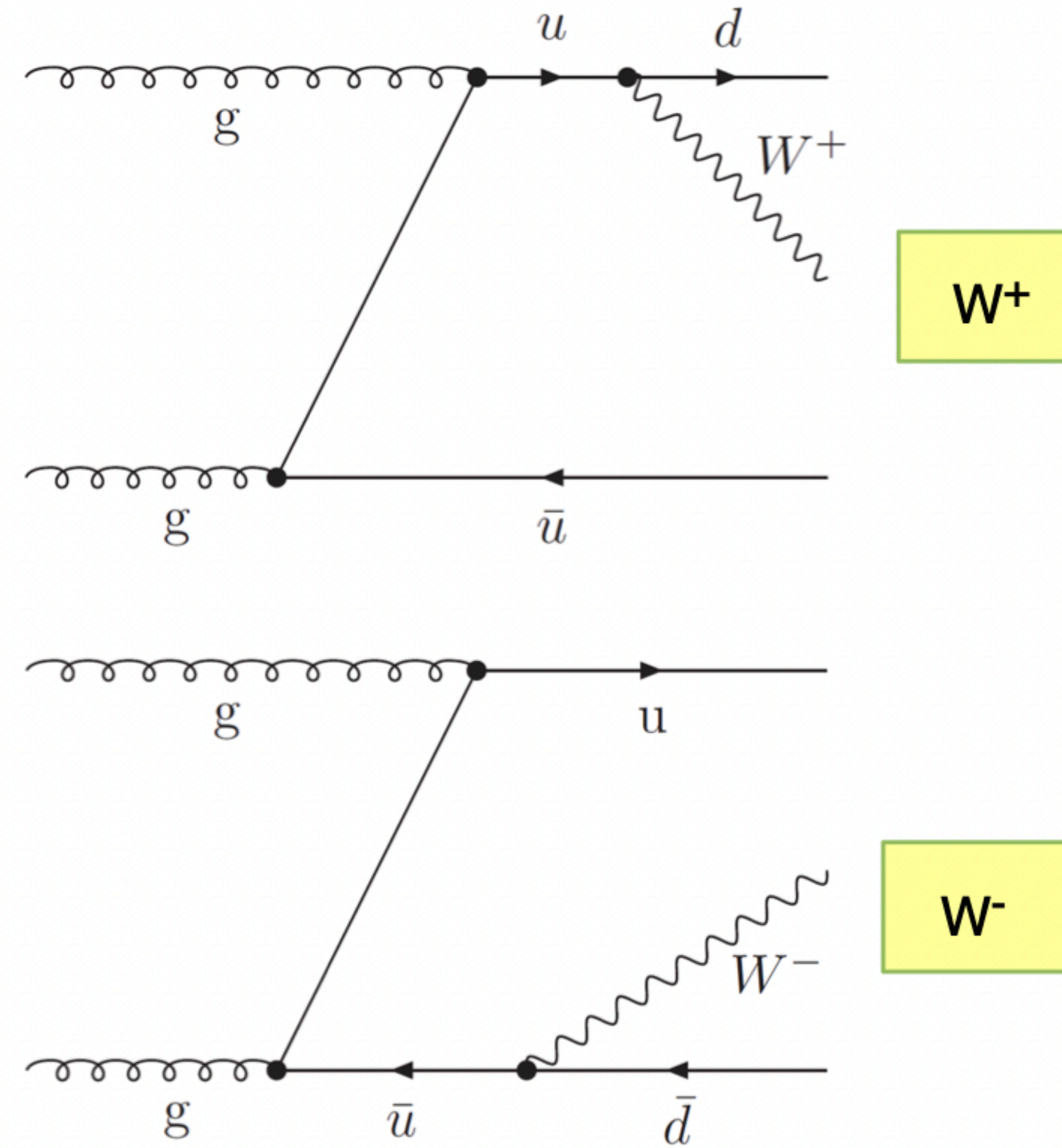
13.6 TeV $\gg$ 80 GeV

Produkcja bozonów W na LHC

zderzenia kwark-gluon

zderzenia gluon-gluon

Przewidywanie: $R = \frac{N_{W^+}}{N_{W^-}} > 1$

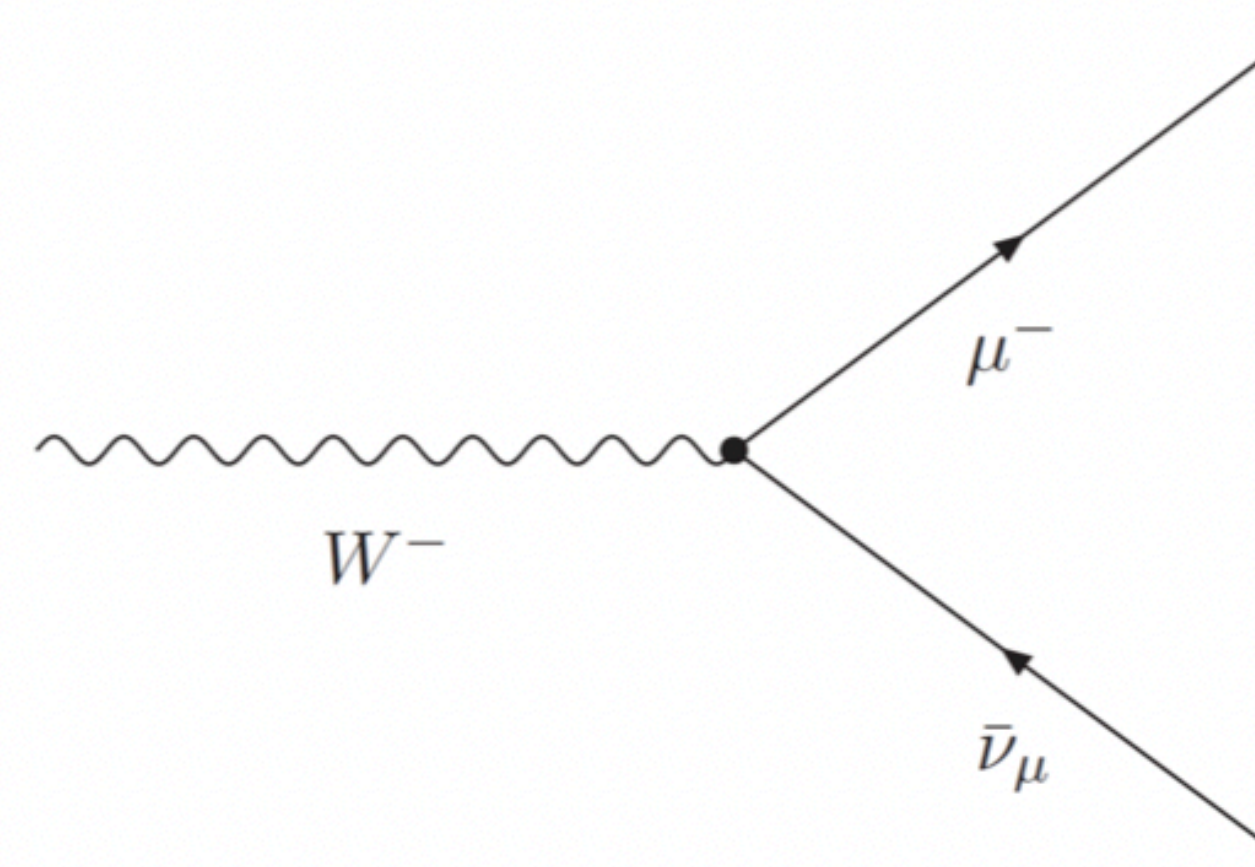
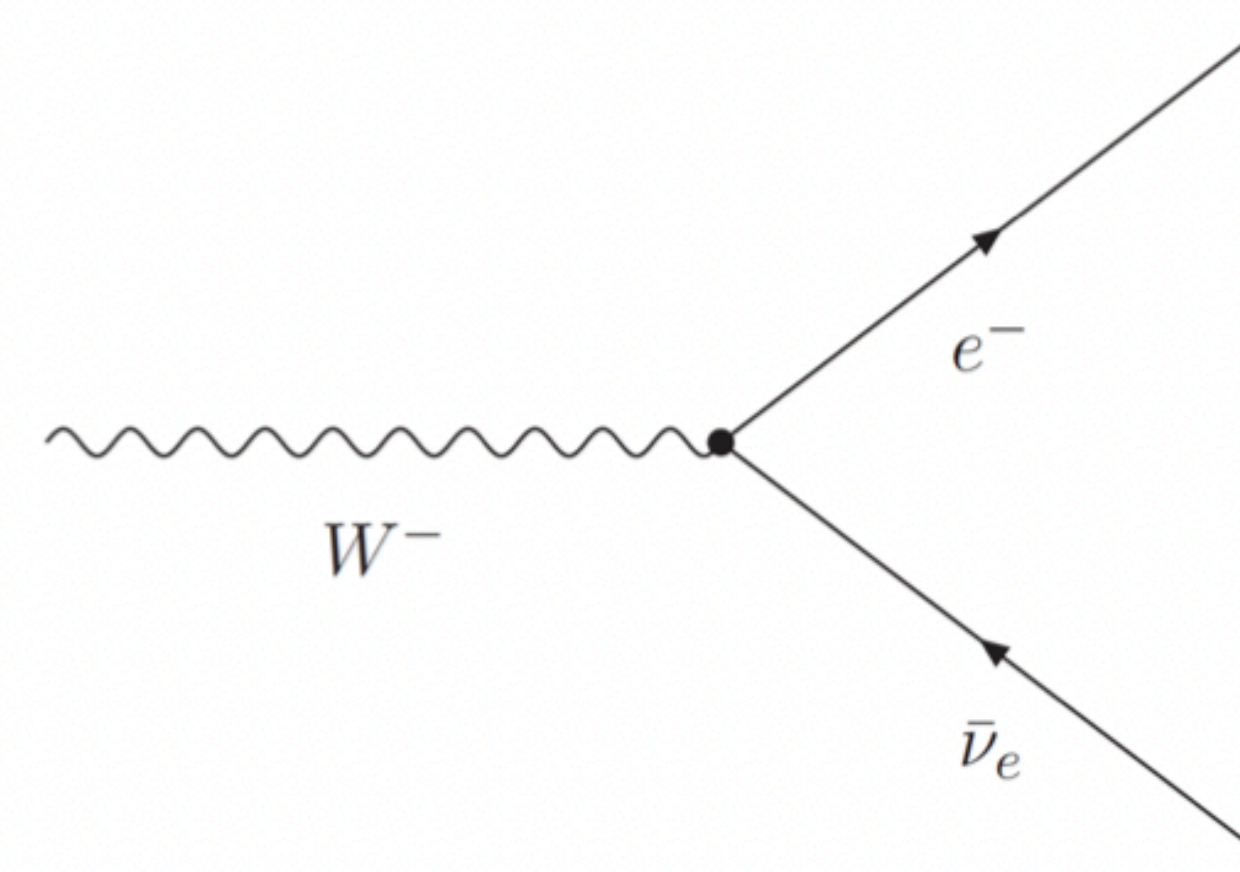
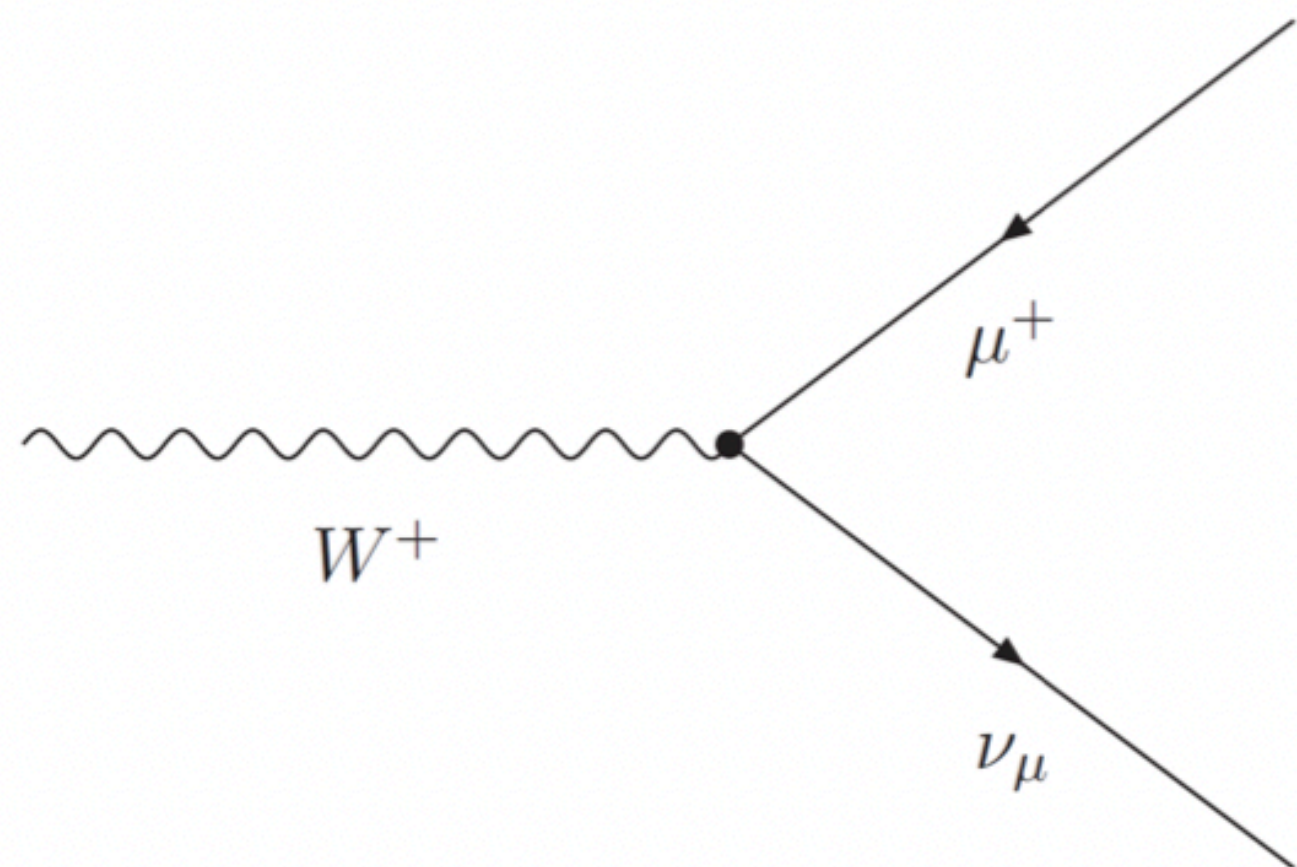
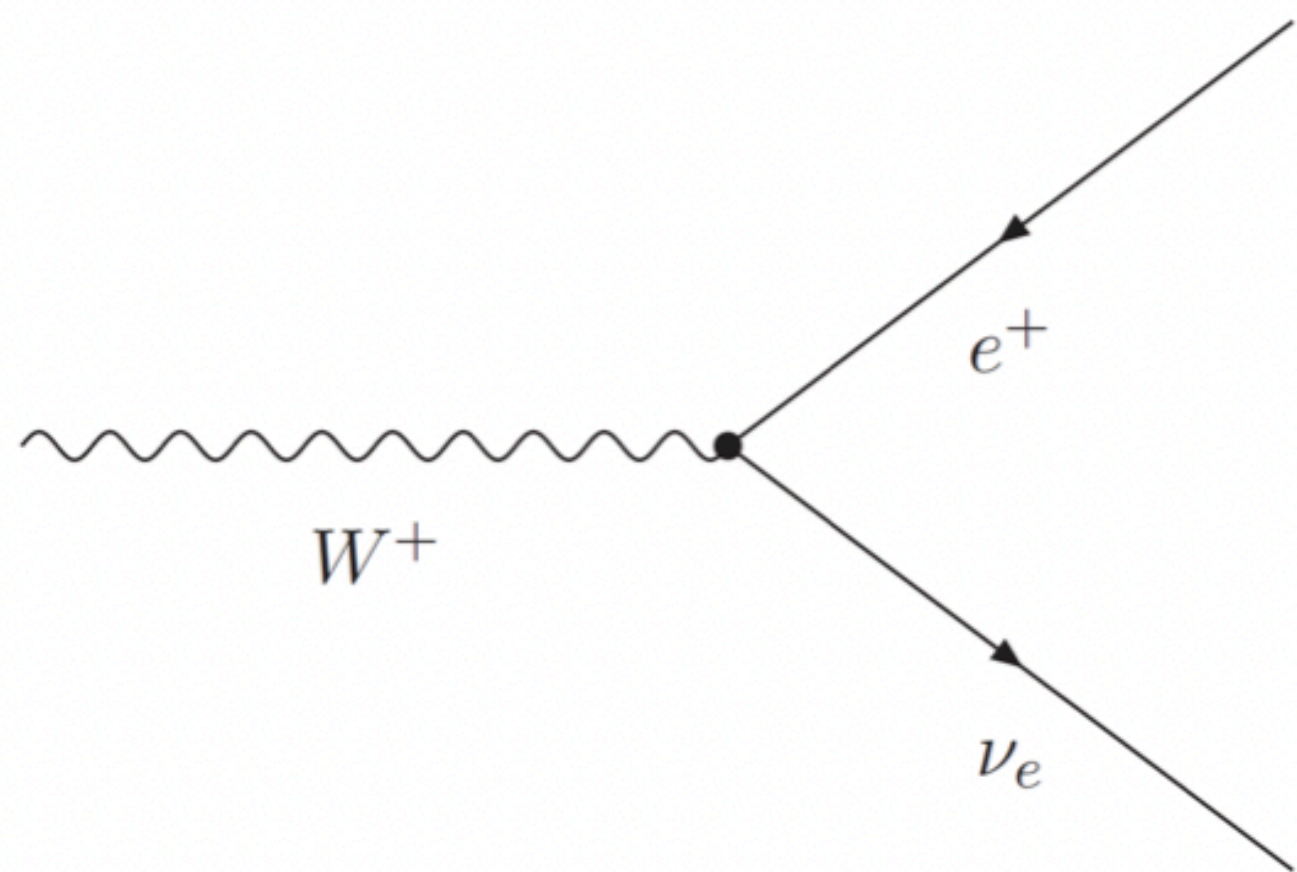

Rozpady bozonu W

- Bozon W^+ może rozpaść się na:
  - pary leptonów: $e^+\nu_e$, $\mu^+\nu_\mu$, $\tau^+\nu_\tau$ (3 możliwości)
  - na pary kwark-antykwar: (15 możliwości)
    - * 5 par kwark/antykwar x trzy kolory;
    - ** rozpad na parę zawierającą kwark t jest niemożliwy, bo ma on zbyt dużą masę
- Problemy:
  - **Kwarki** z rozpadu bozonu W przekształcają się w hadrony (dżety), co utrudnia stwierdzenie, czy pochodzą z rozpadu W
  - Cząstki τ prawie natychmiast rozpadają się, dlatego rozpady W z ich udziałem są trudne do badania

Rozpady bozonu W

- Interesujące nas rozpady:

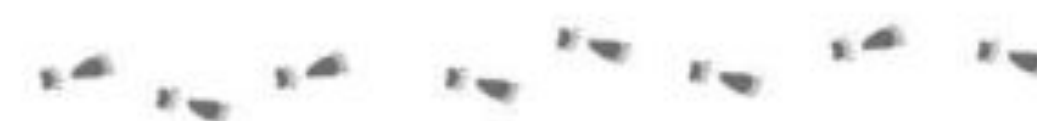
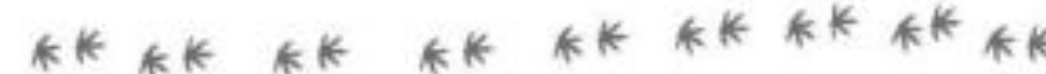

Detekcja cząstek

- Powstaje pytanie, jak odróżnić elektrony (pozytony) oraz miony od innych cząstek?
- Można tego dokonać analizując **ślady** pozostawione przez cząstki w detektorze!

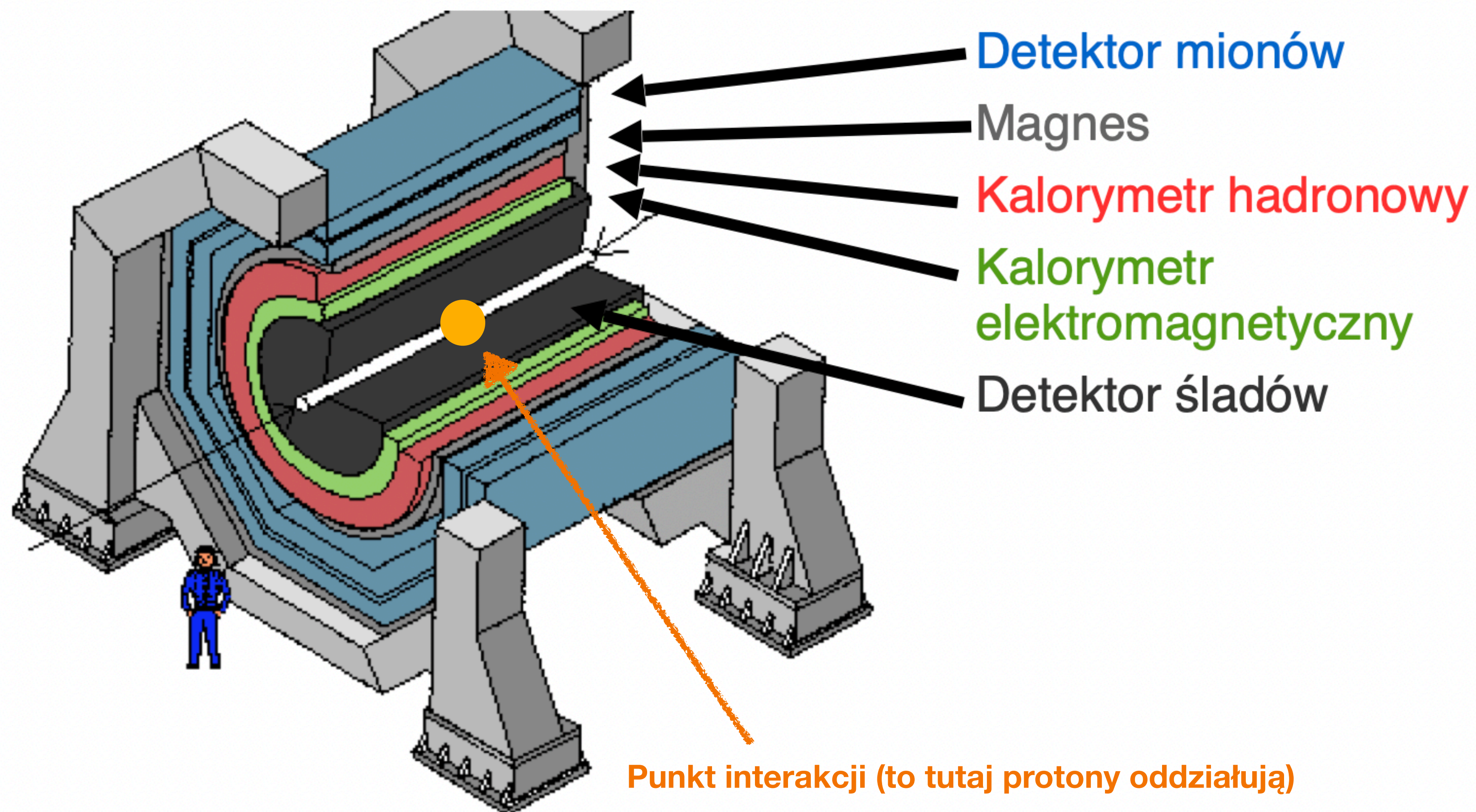
Ślady zwierząt na śniegu

1. Dopasuj ślady do zwierząt, które je zostawiają na śniegu

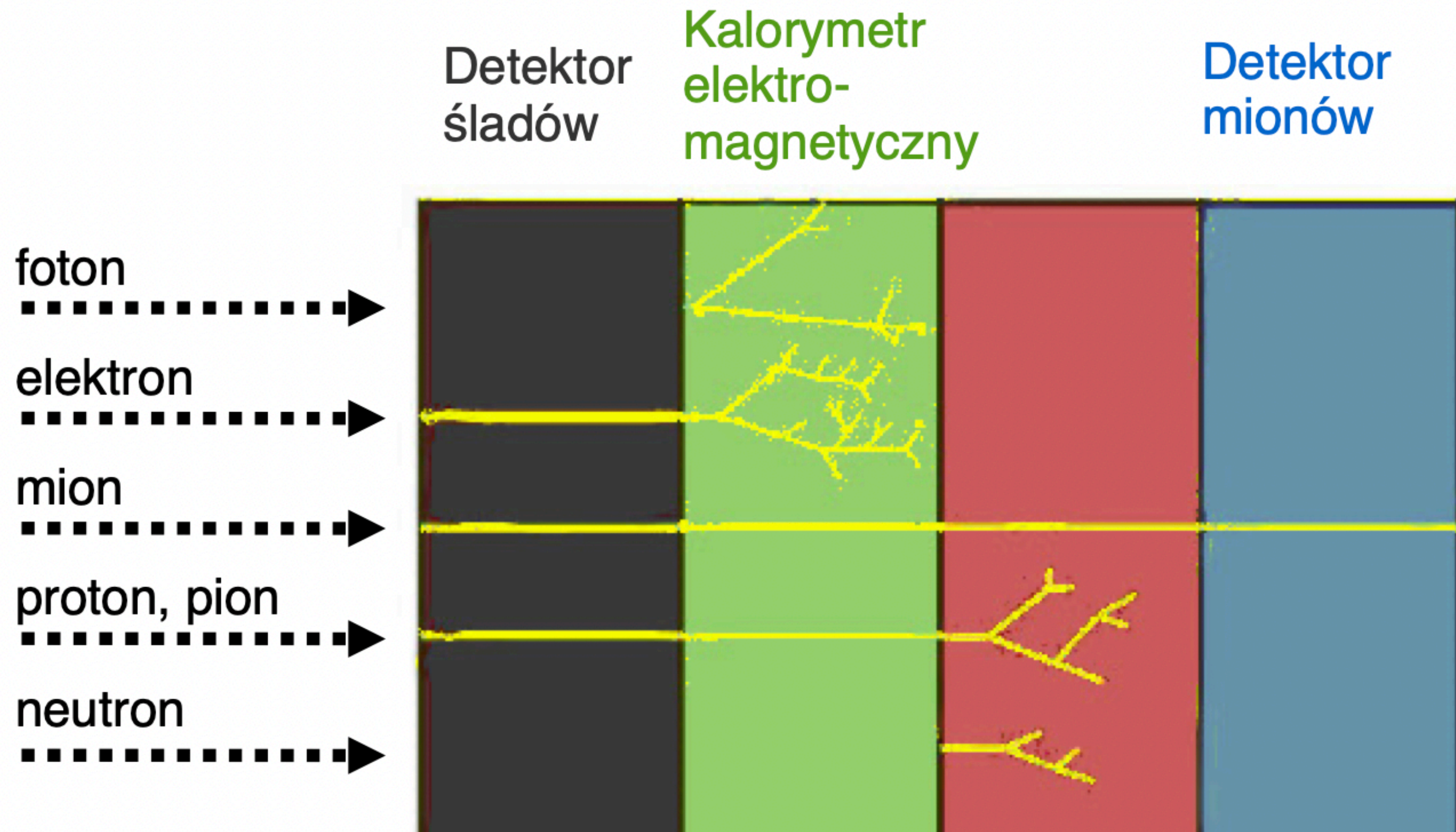
Detekcja cząstek

- Elementy detektora w eksperymentach fizyki cząstek

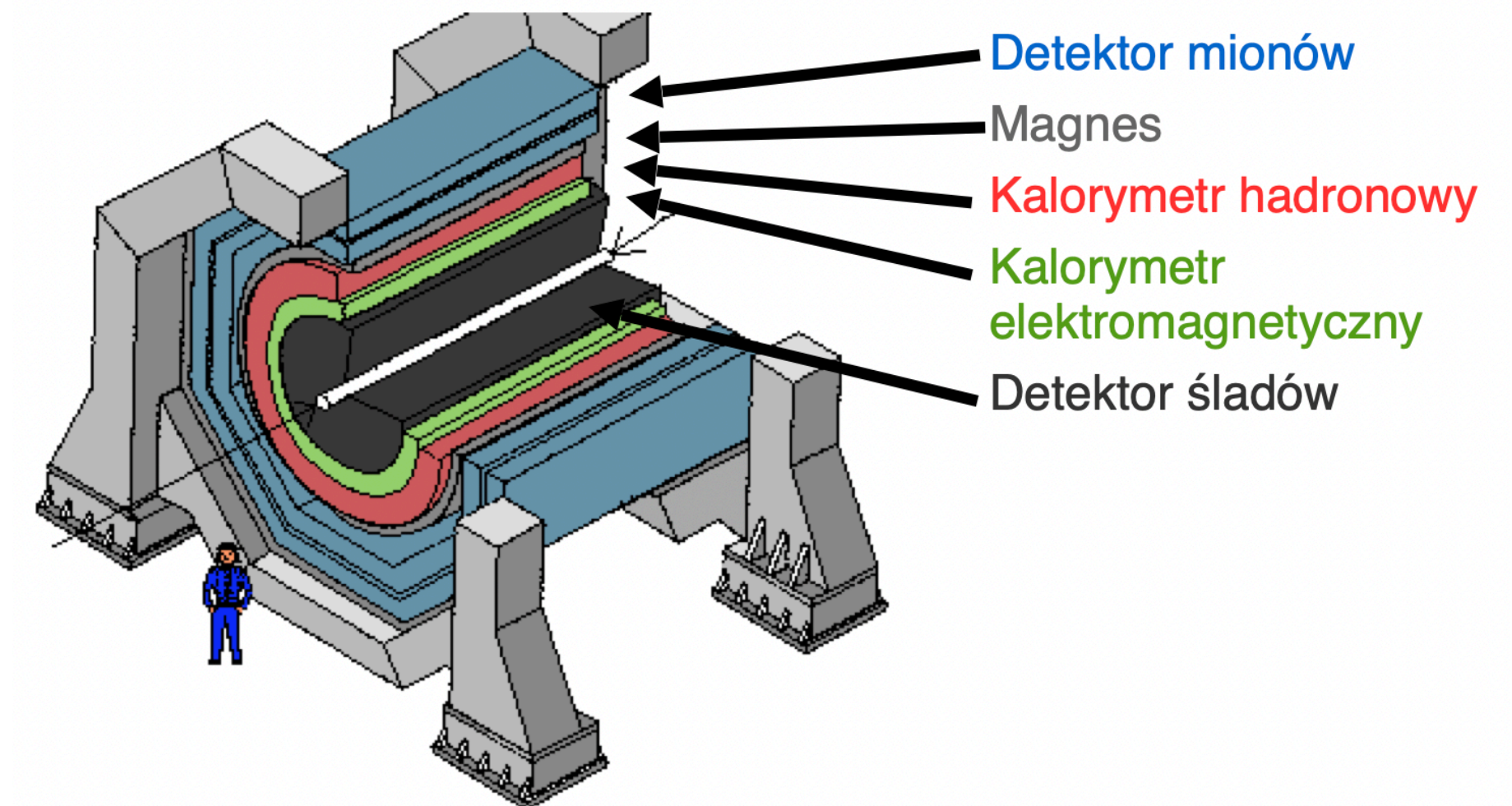
Detekcja cząstek

- **Ślady** w detektorze pozostawiane przez różne typy cząstek

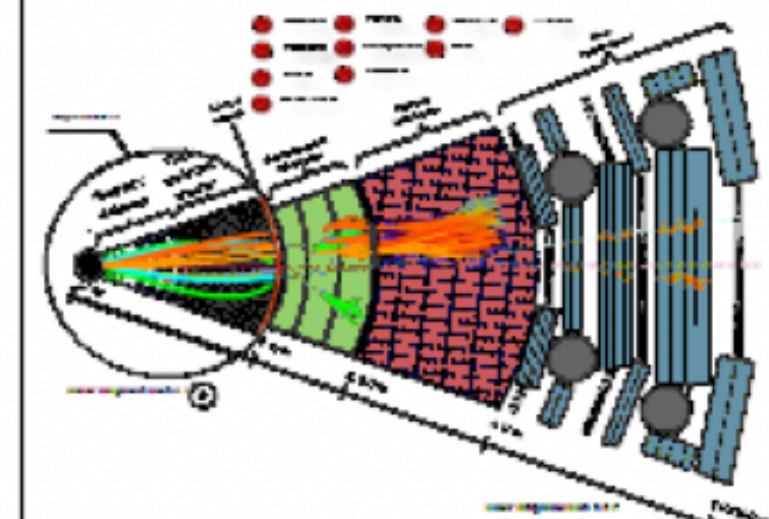
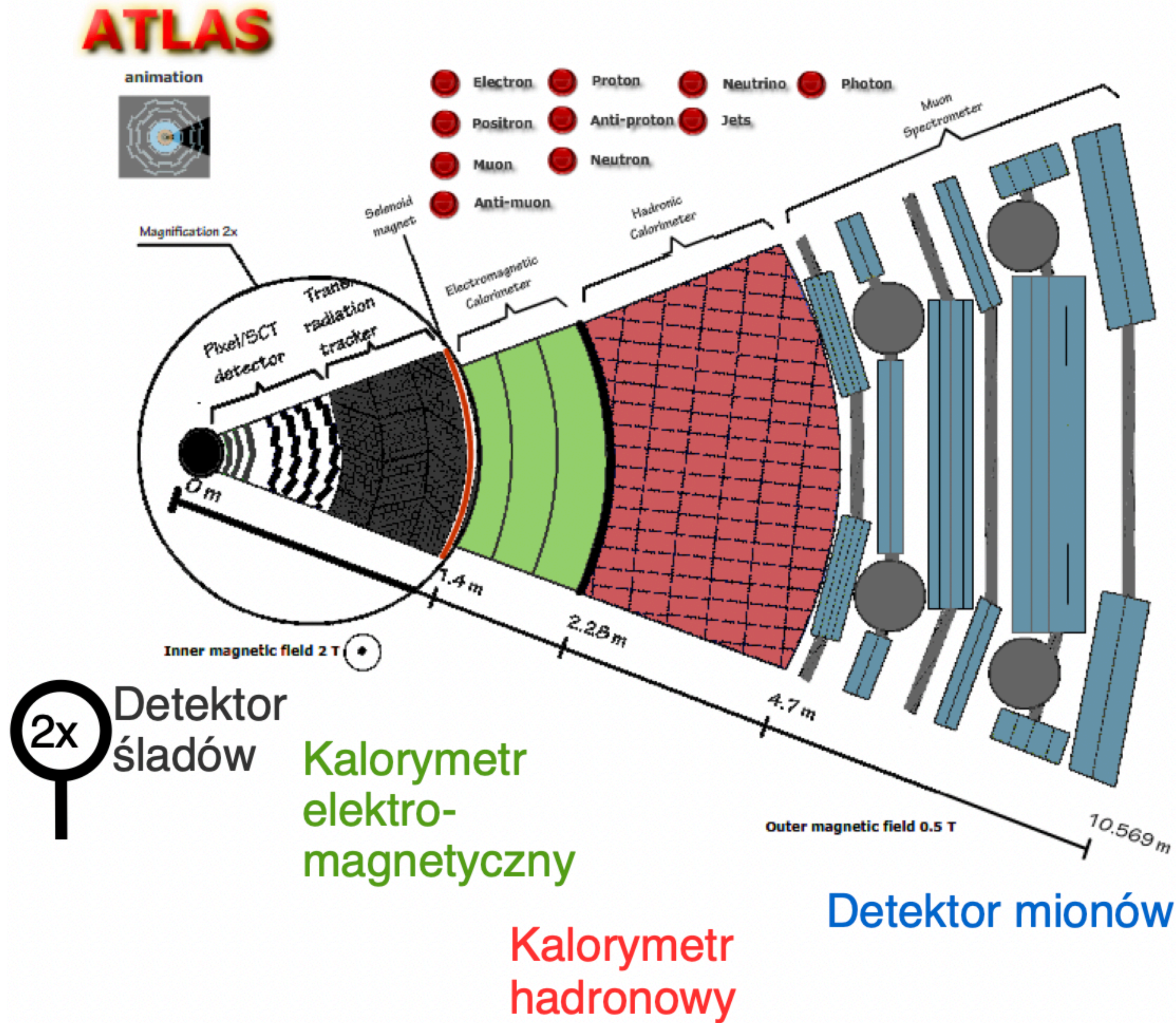

neutrino ?? wykrywane na podstawie brakującego pędu

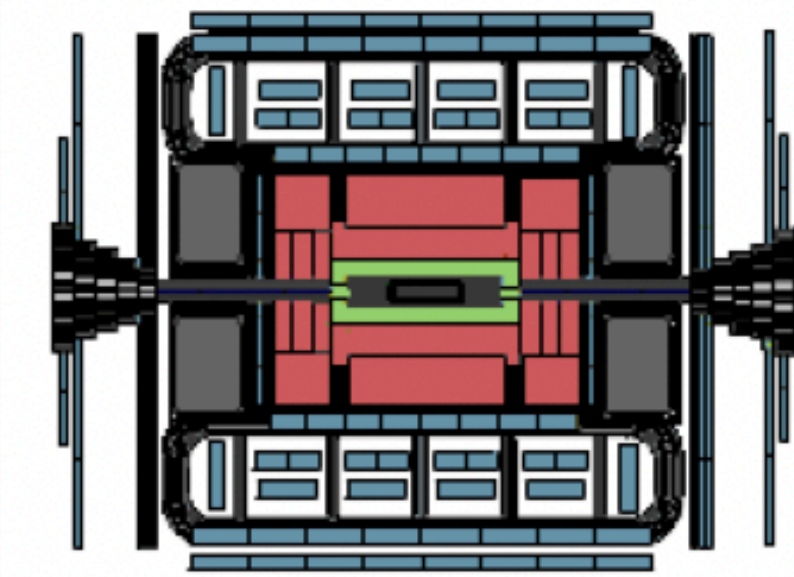
Kalorymetr hadronowy

Detekcja cząstek

End view

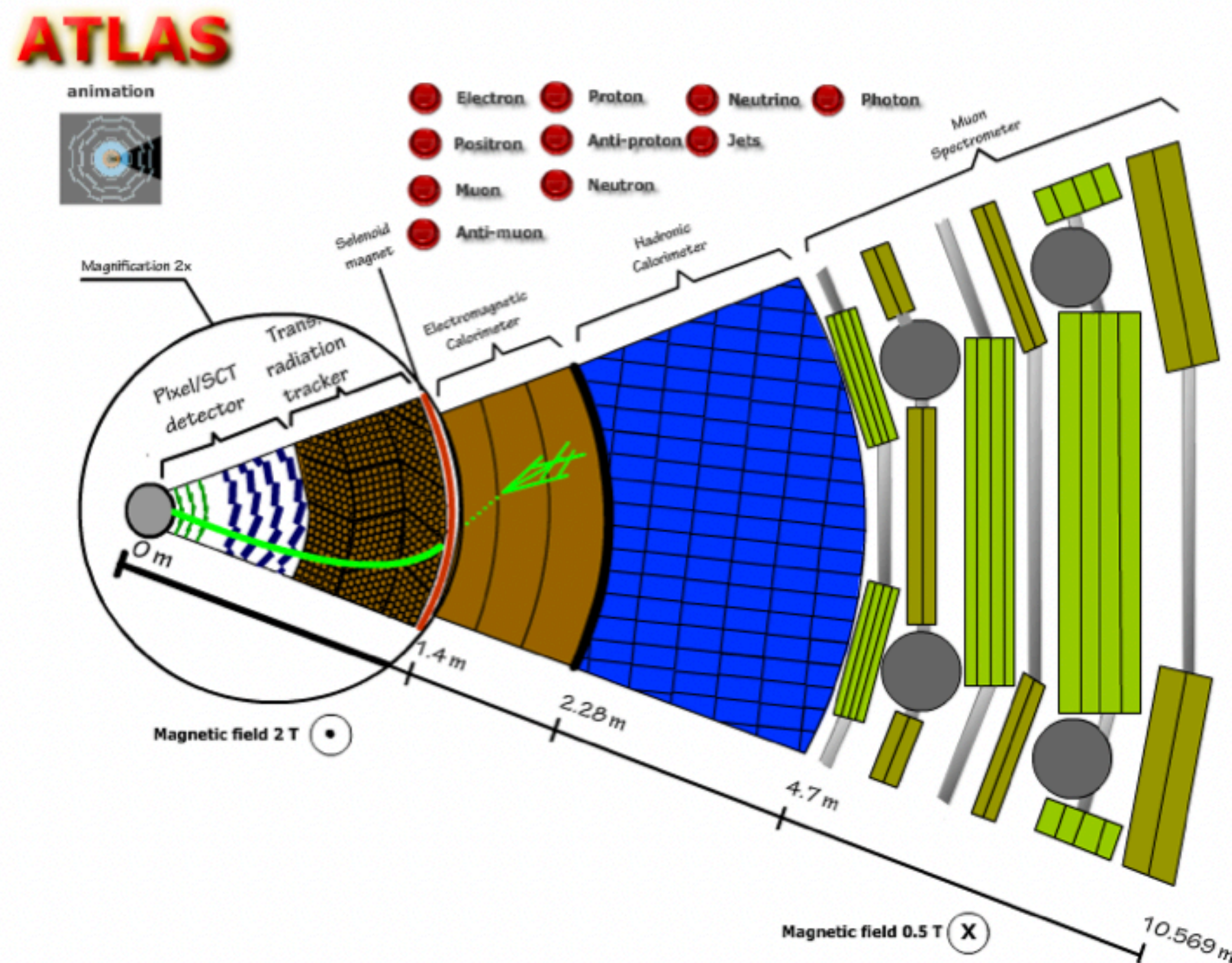

Side view

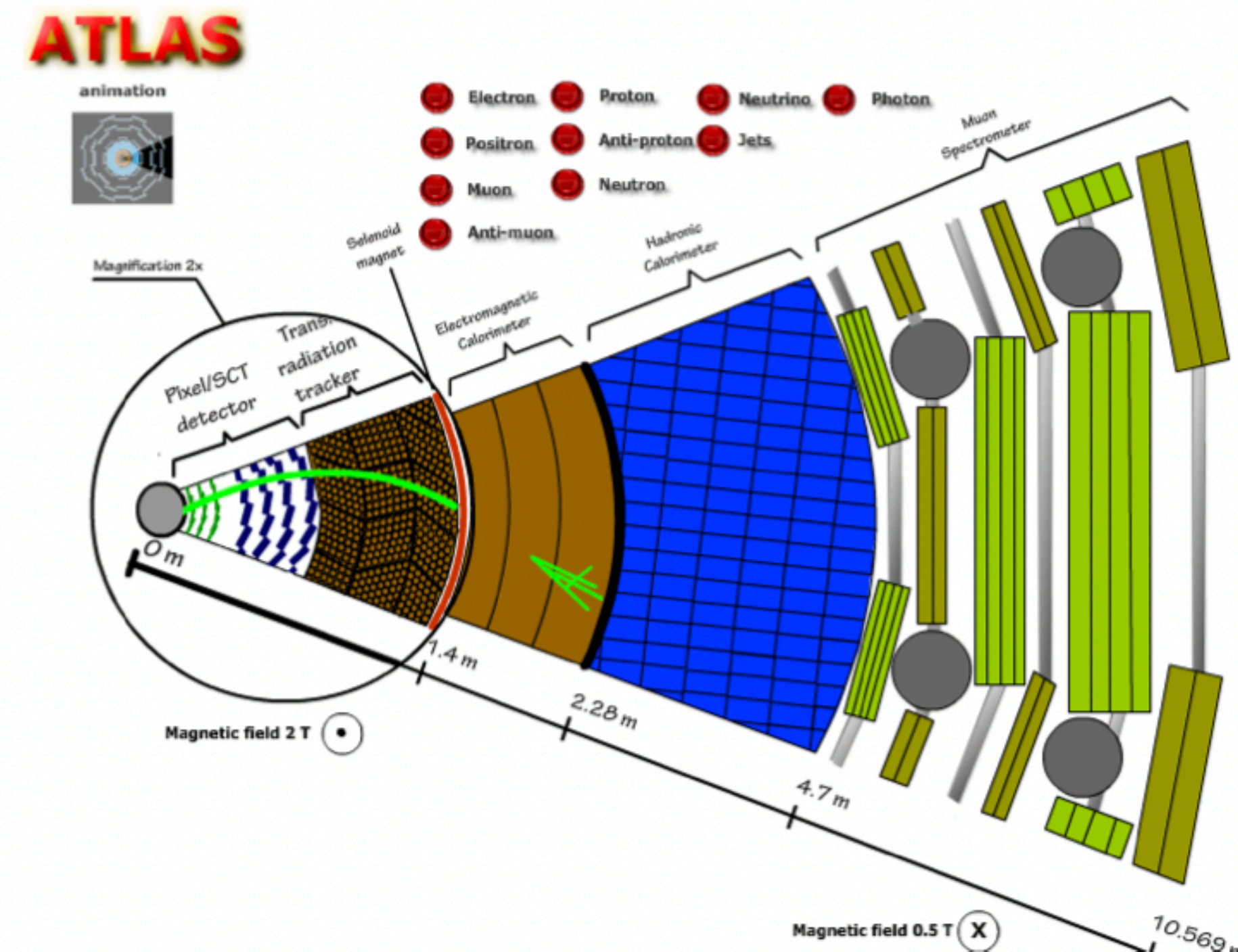
Created by Jeřábek, Jende 2010

Pomiar ładunku elektrycznego cząstek

- Skąd wiadomo czy nasz elektron jest dodatnio lub ujemnie naładowany?
- Nasze detektory zanurzone są w silnym **polu magnetycznym**
  - Pomiar ładunku = sprawdzanie w którą stronę 'zagina się' ślad cząstki

electron

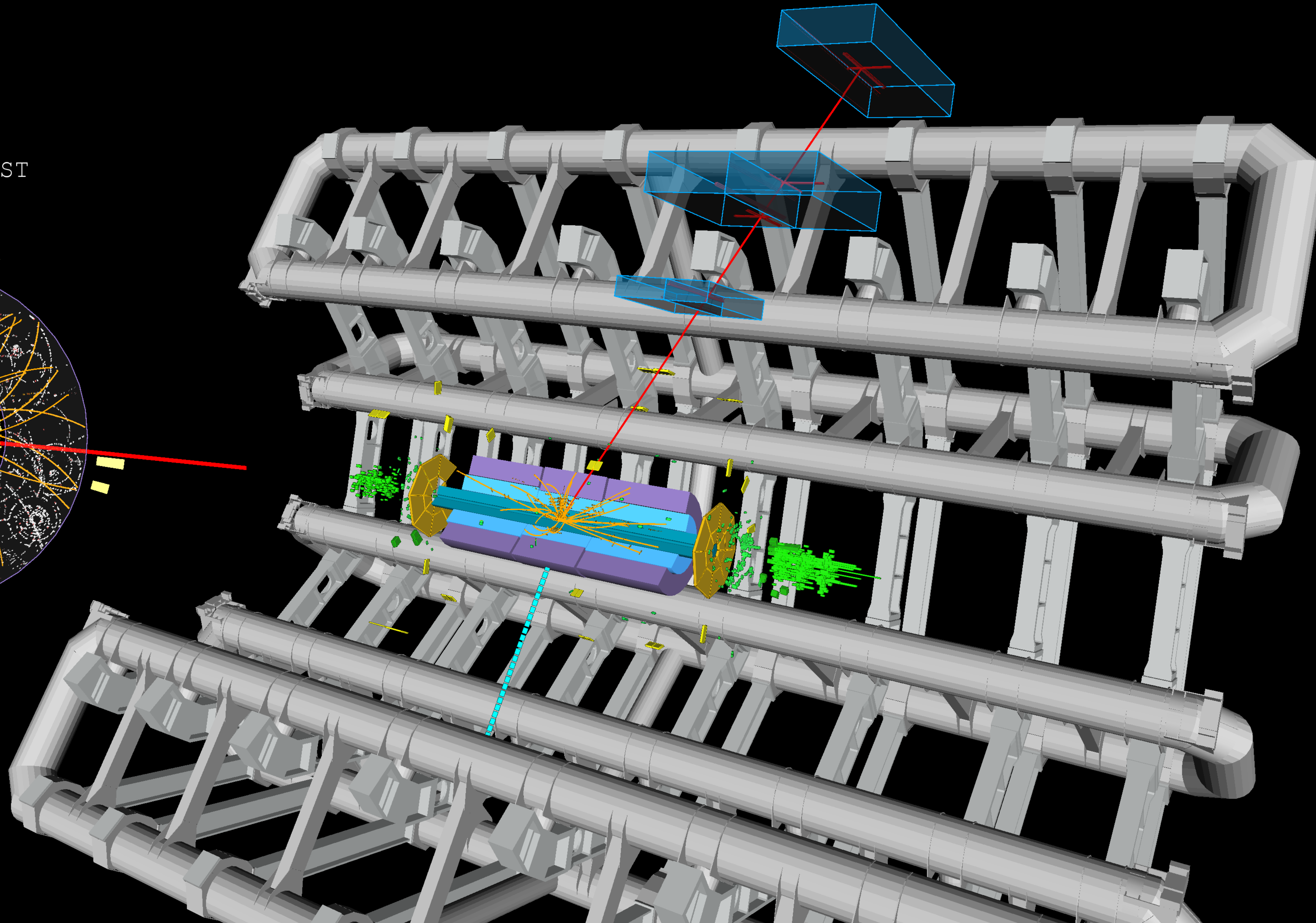
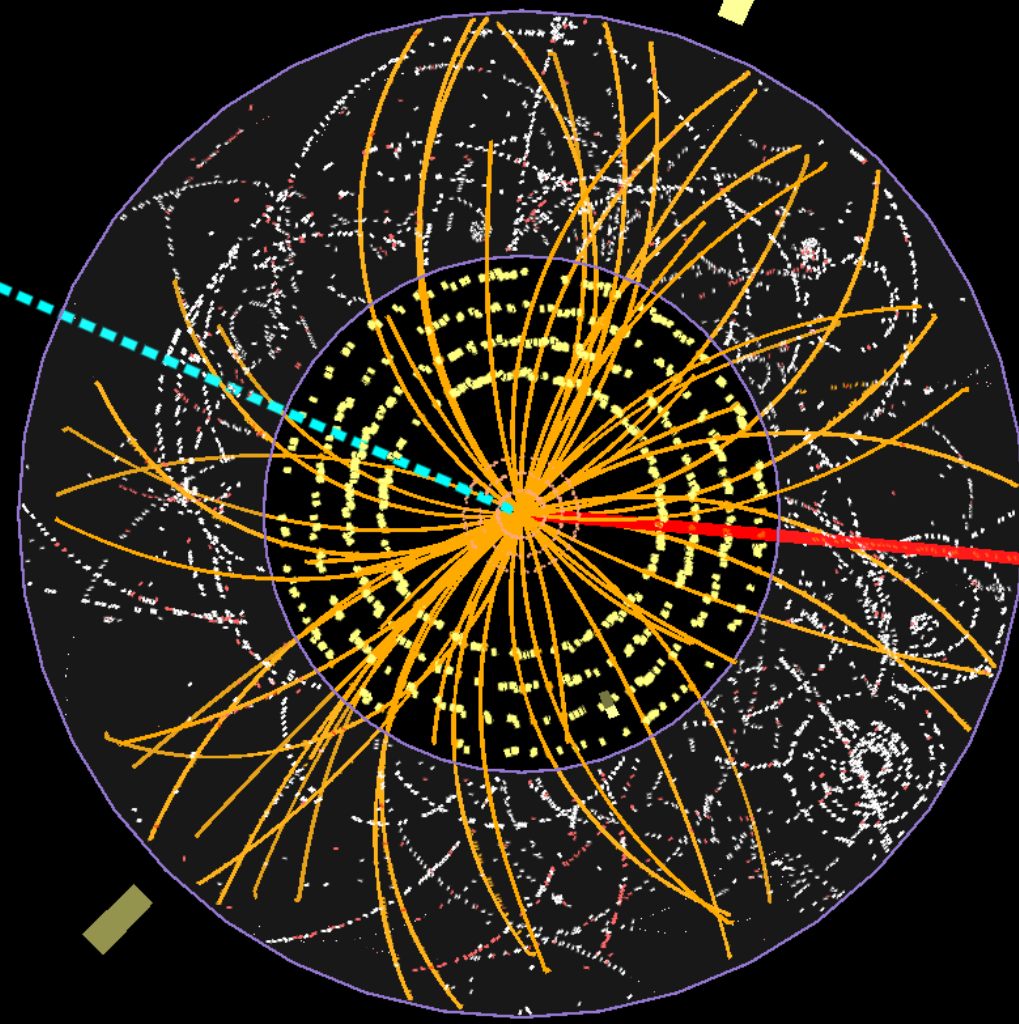

positron

Run: 183081

Event: 101291517

2011-06-05 17:09:02 CEST

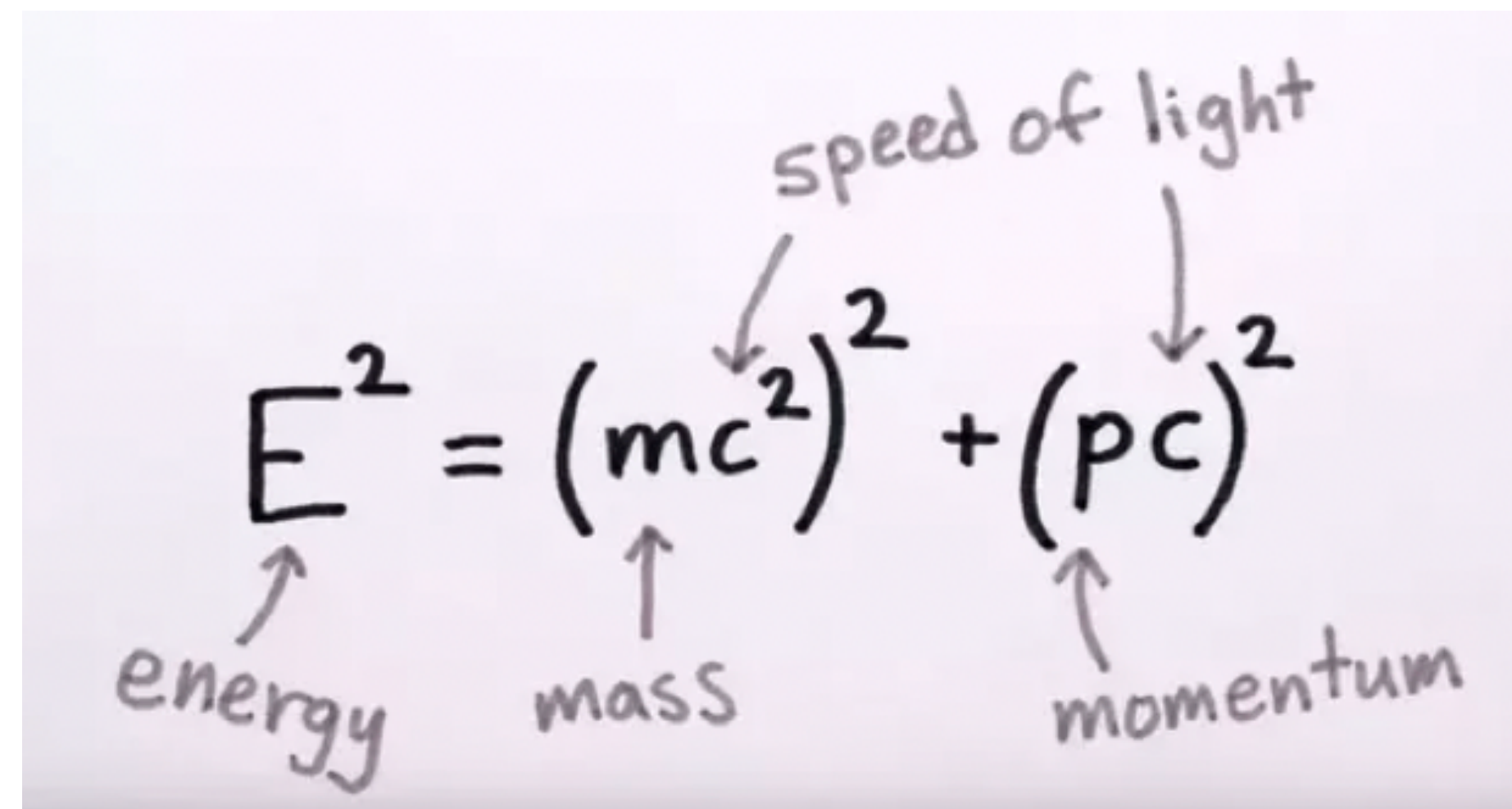

$M_T = 82.9 \text{ GeV}$
 $p_T \text{ muon} = 32.8 \text{ GeV}$
 $E_T^{\text{miss}} = 52.4 \text{ GeV}$

Rekonstrukcja bozonu W

- Skąd wiadomo, że para $e\nu_e$ lub $\mu\nu_\mu$ pochodzi z rozpadu bozonu W?
- Wykorzystujemy wzór relatywistyczny, wiążący ze sobą masę, energię i pęd cząstki:

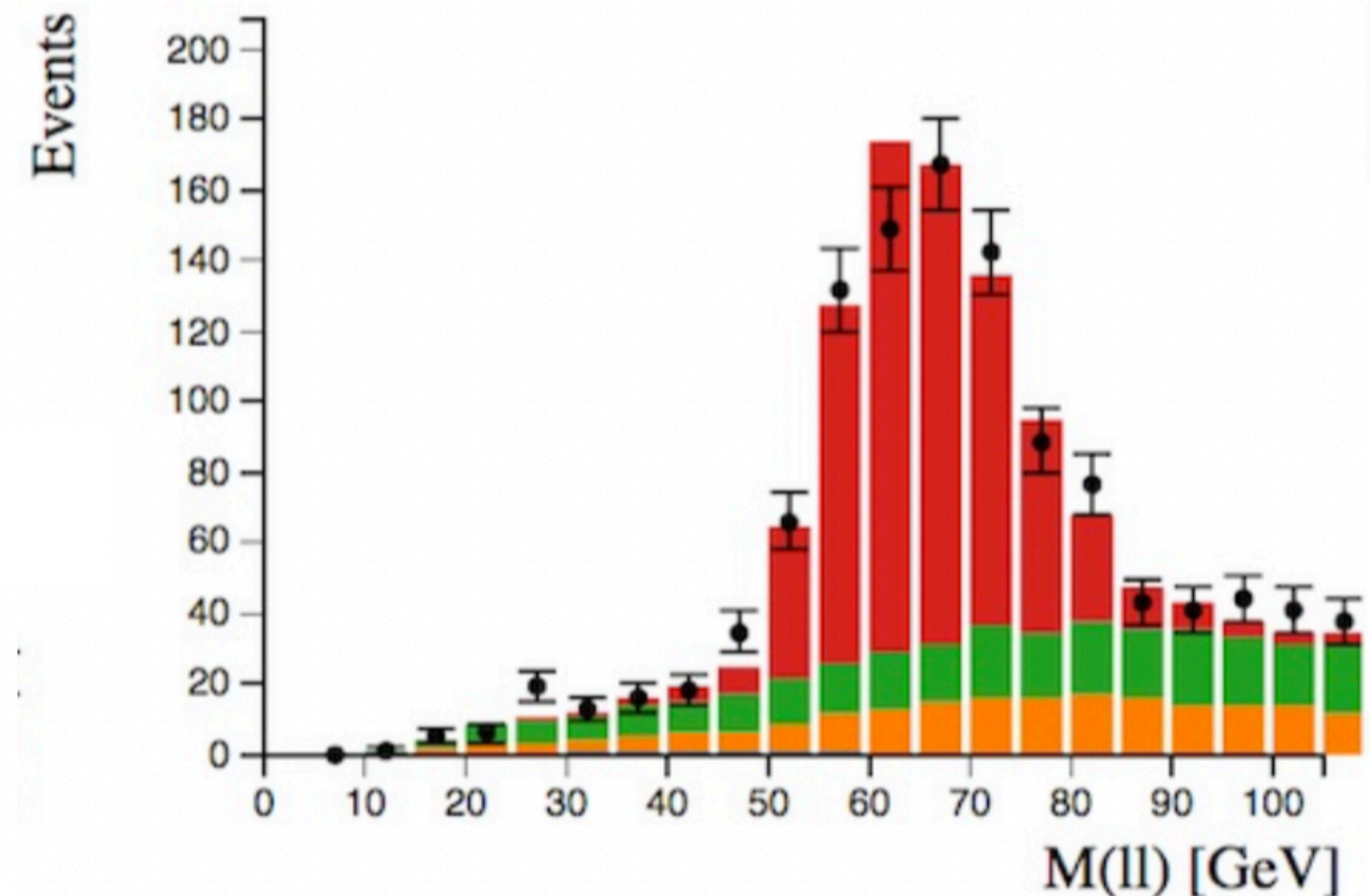
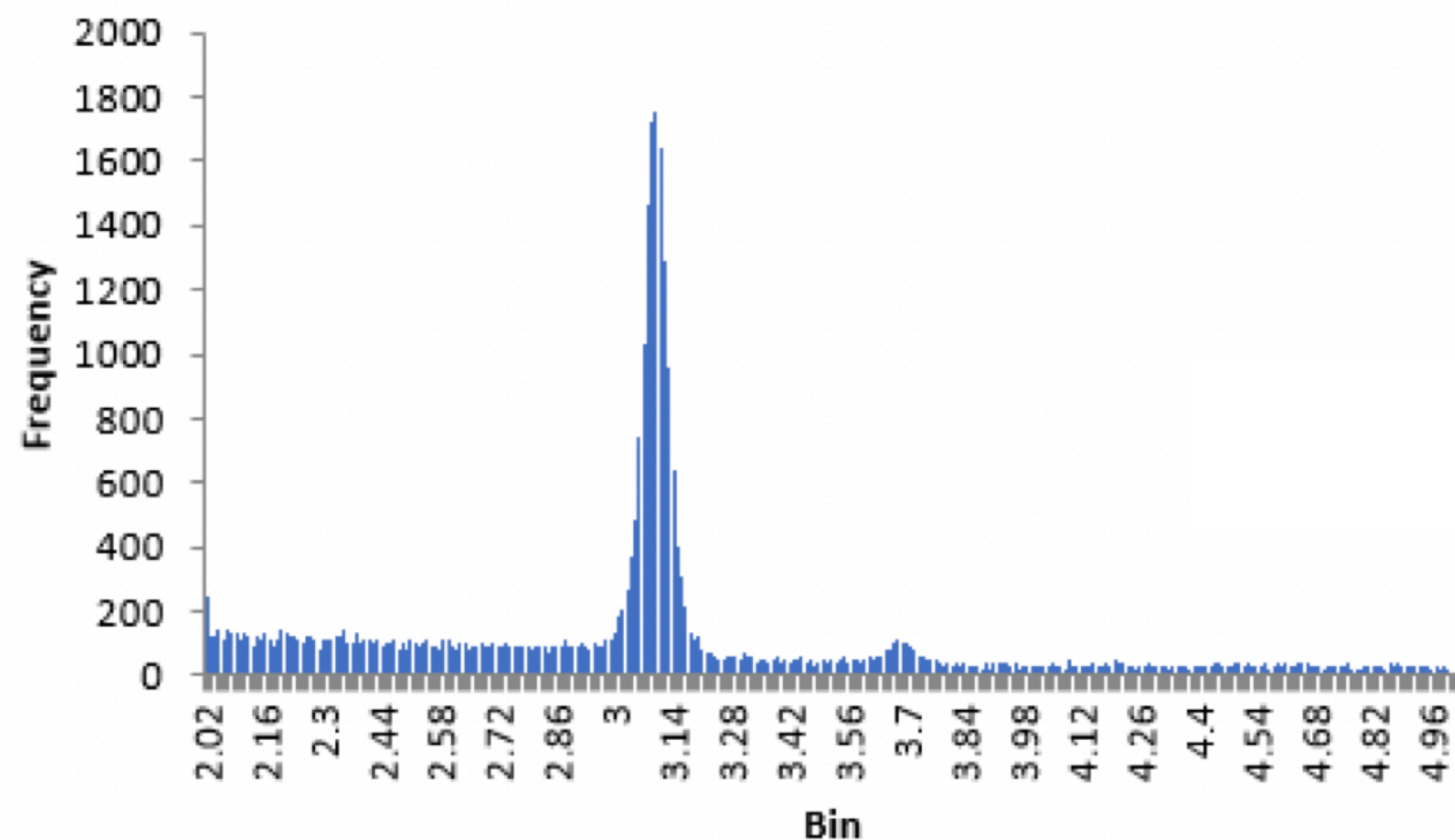

The image shows the relativistic energy-momentum equation written in a handwritten style. The equation is $E^2 = (mc^2)^2 + (pc)^2$. Handwritten labels with arrows point to the variables: 'energy' points to E , 'mass' points to m , 'momentum' points to p , and 'speed of light' points to c . The c in mc^2 is also labeled as 'speed of light'.

$$E^2 = (mc^2)^2 + (pc)^2$$

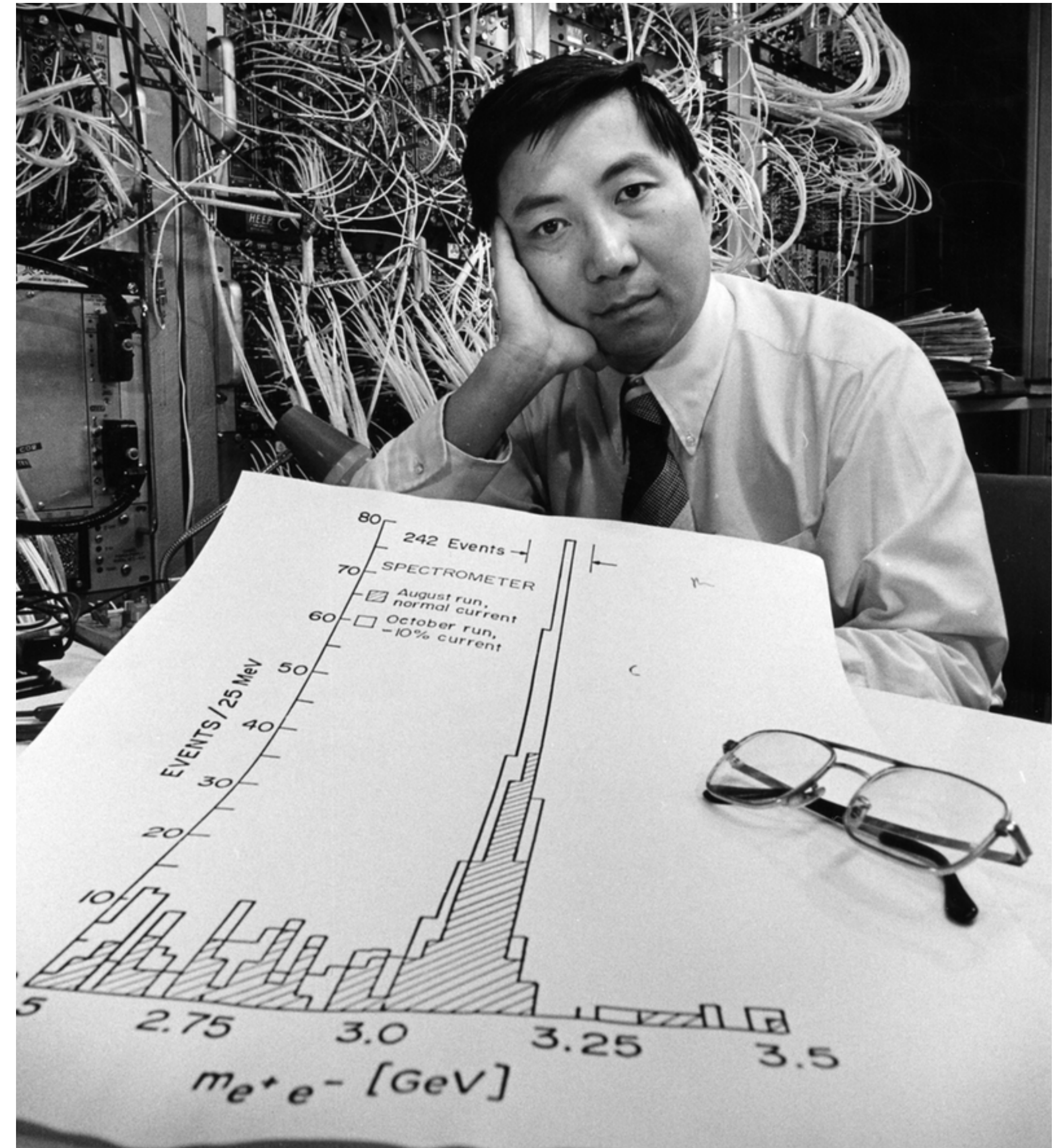
Rozkład masy

- Wyliczona masa (w różnych zarejestrowanych zderzeniach) nie zawsze jest taka sama
  - Powstaje pewien rozkład prawdopodobieństwa -> histogramy
- Rozkład masy cząstki może być mniej lub bardziej skomplikowany:

Nowe cząstki

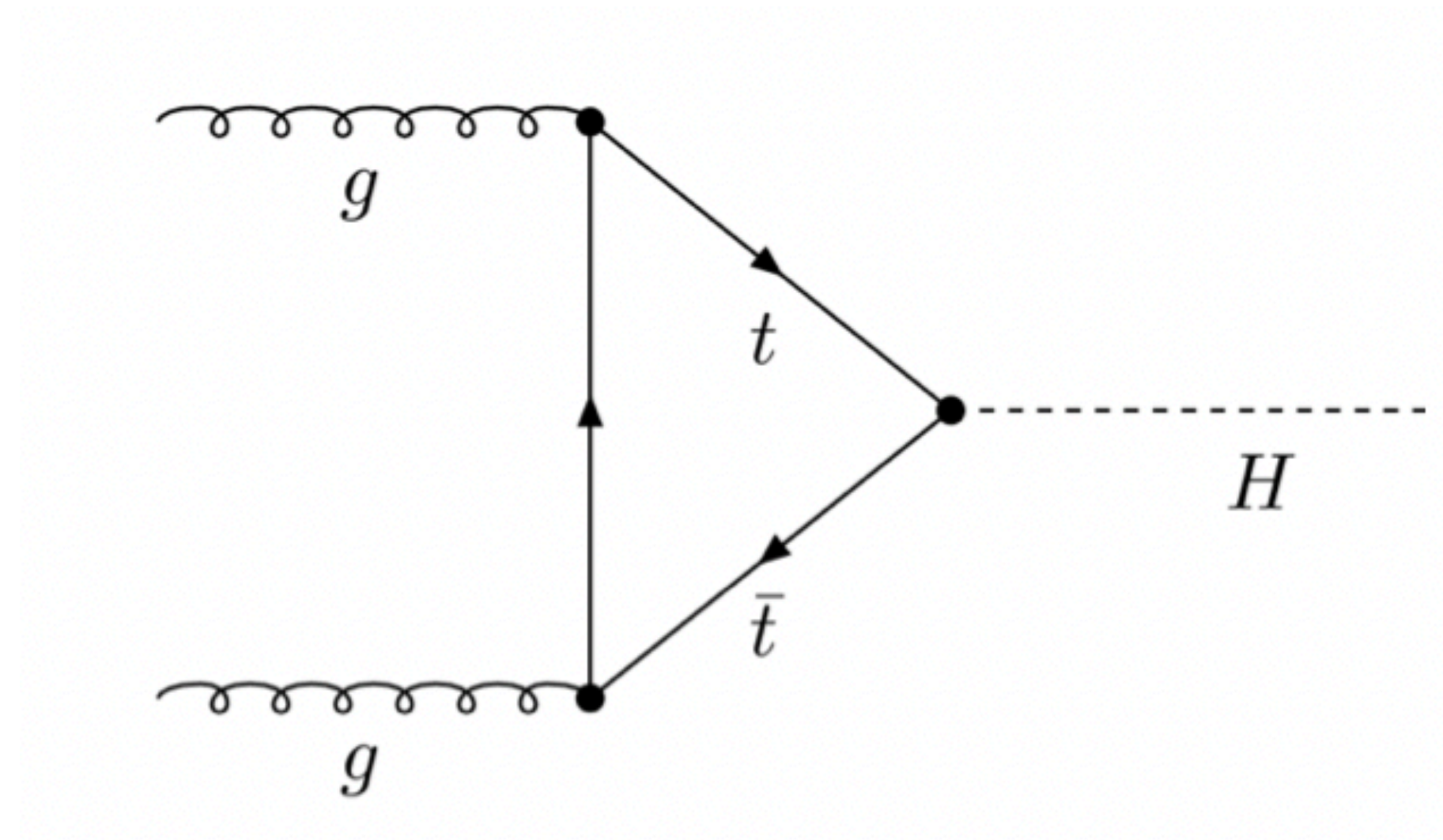
- Badanie rozkładu masy niezmienniczej obserwowanych cząstek doprowadziło do odkrycia wielu nowych cząstek.
- W ten sposób znaleziona została np. cząstka **J/ψ**, o masie **3.1 GeV** (składająca się z kwarku c i anty-c) i rozpadająca się m.in. na parę e+e-
- Nowych cząstek można spodziewać się zwłaszcza wtedy, gdy zwiększamy energię zderzenia i mamy szansę wyprodukować cząstki o masie większej niż dotychczas.

Samuel C.C. Ting - współlaureat Nagrody Nobla z rozkładem masy niezmienniczej par e+e-

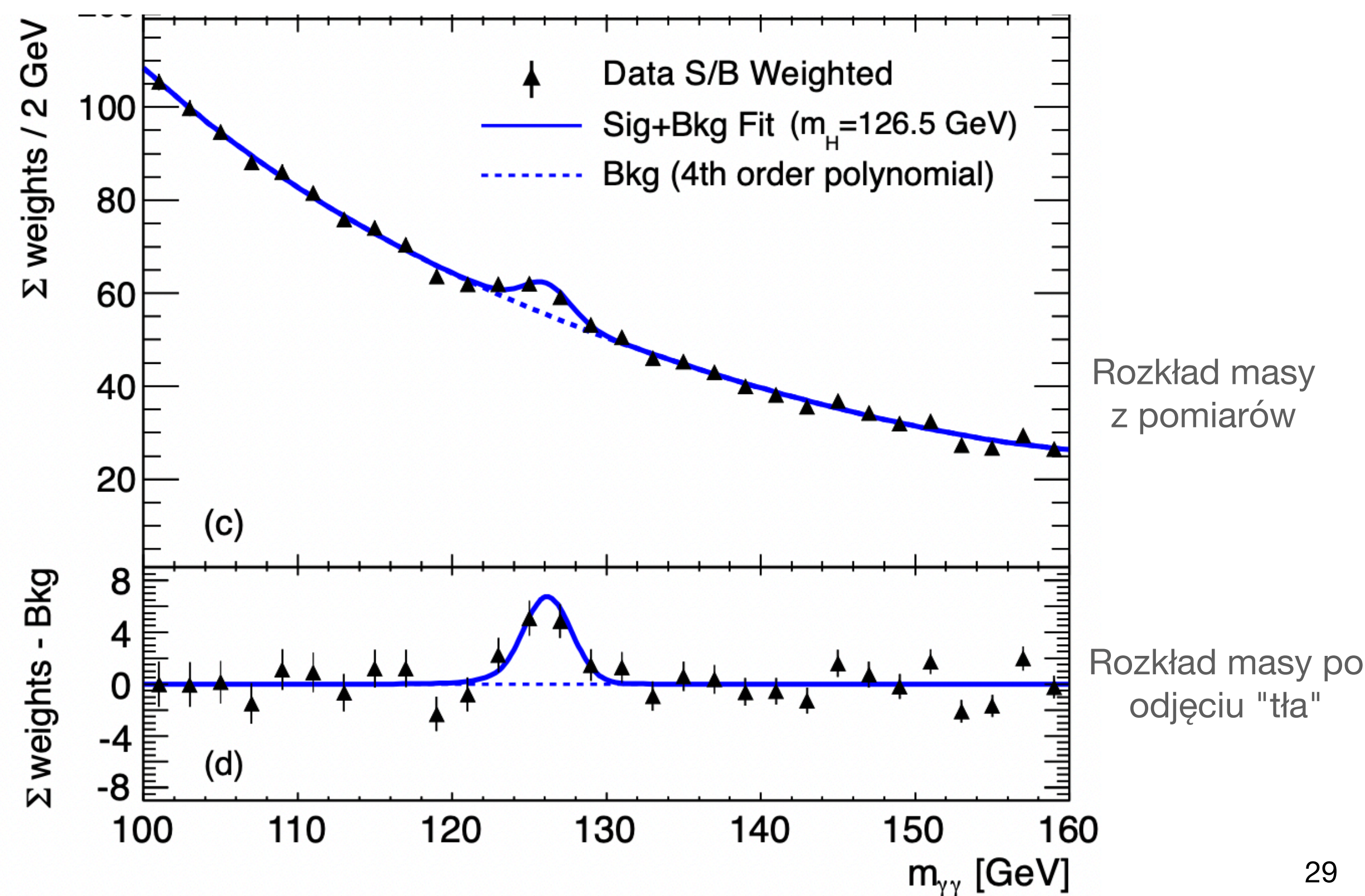
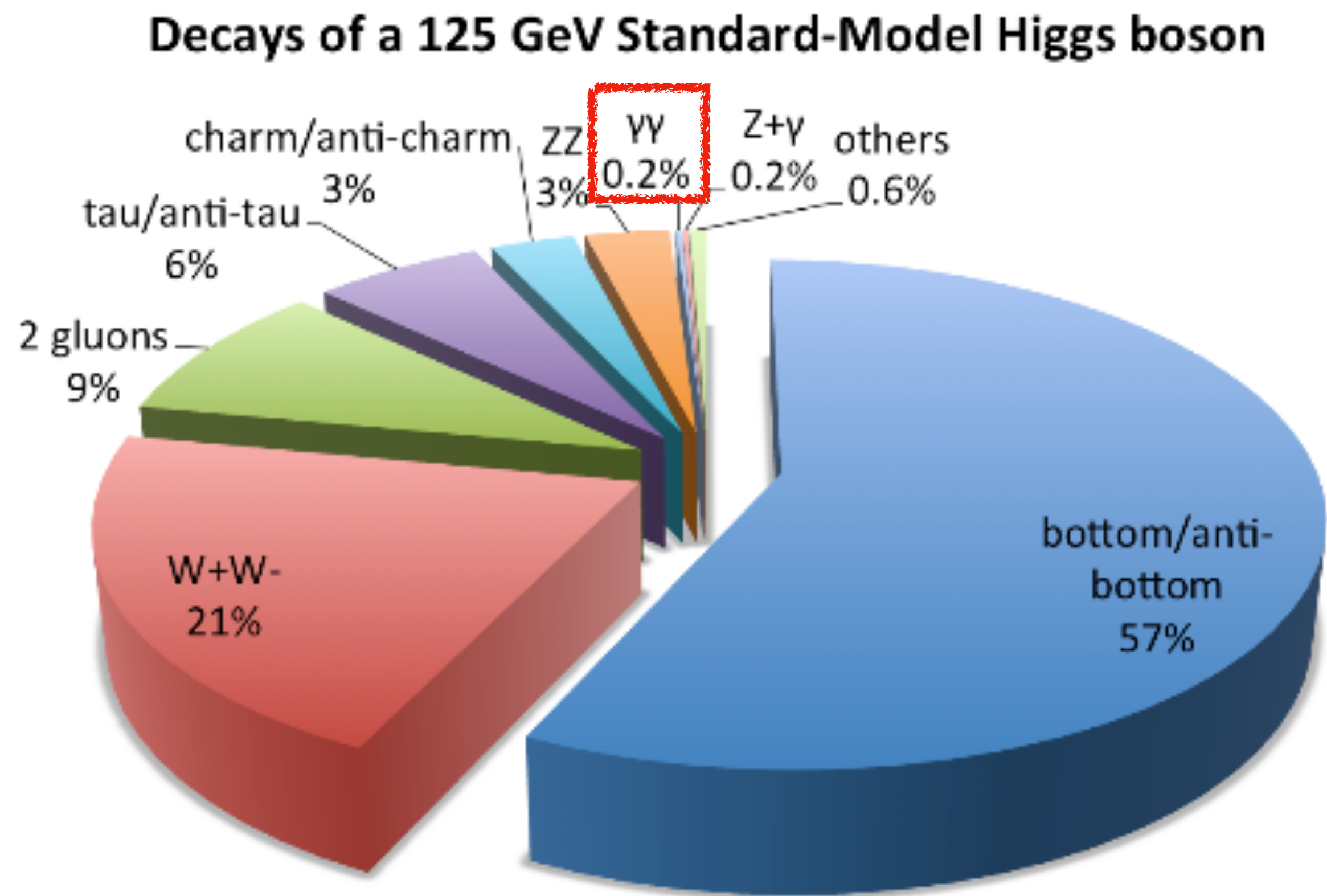
Cząstka Higgsa - produkcja

- Cząstka Higgsa w zderzeniach proton-proton powstaje w dość skomplikowany sposób przedstawiony na diagramie Feynmana:

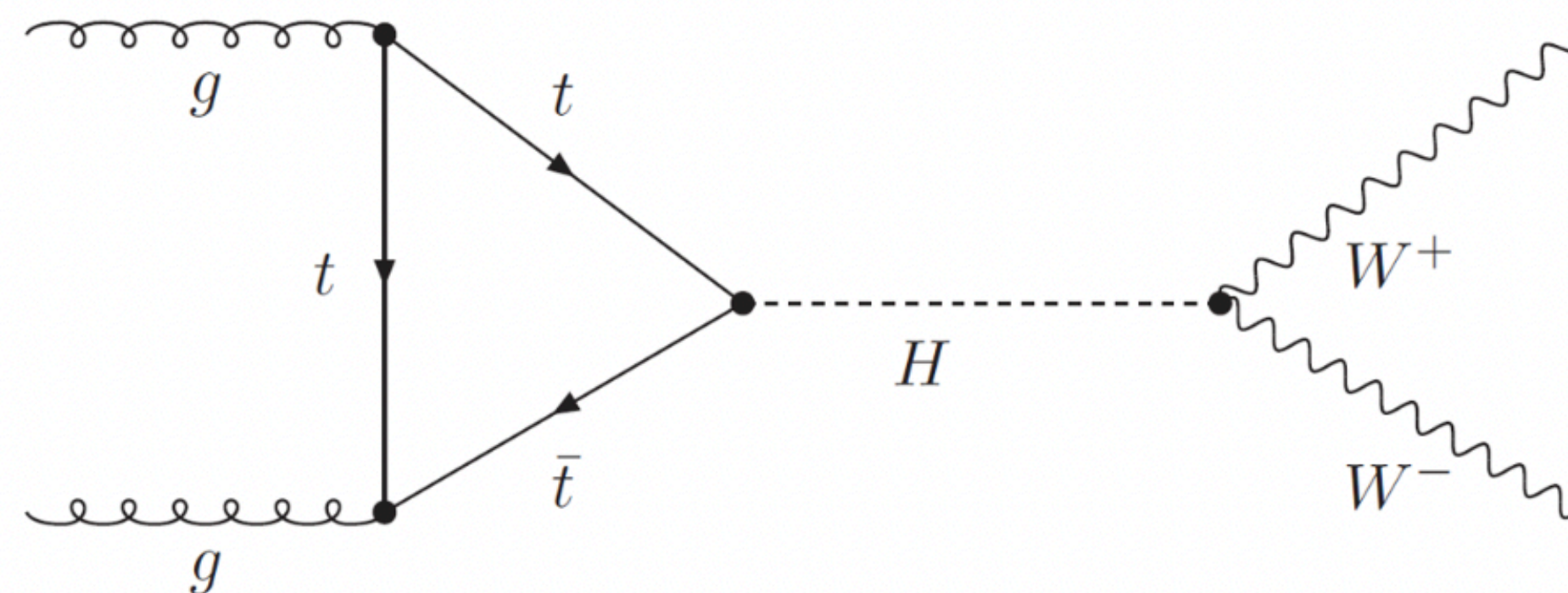
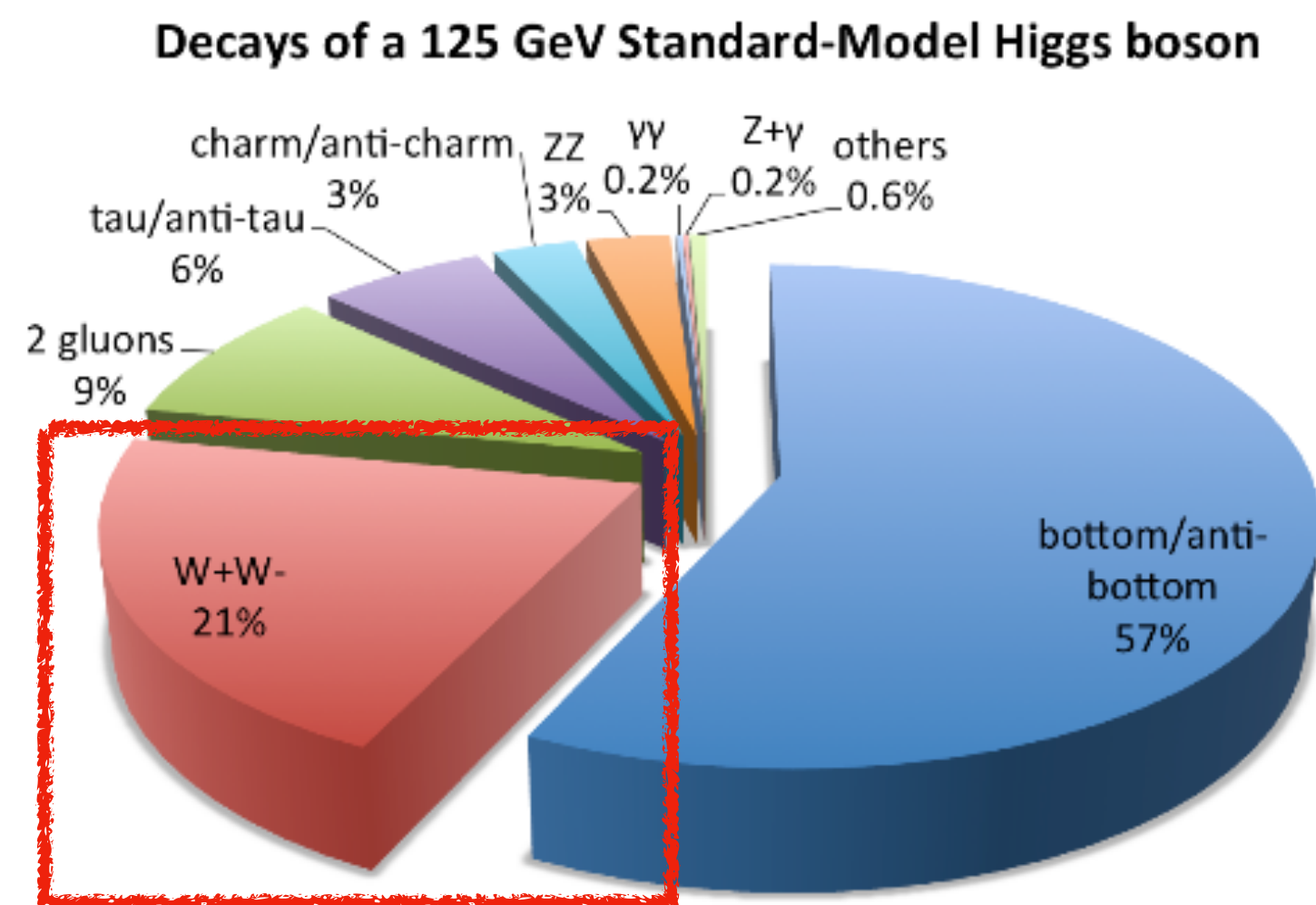
Cząstka Higgsa - rozpad

- Możliwych jest bardzo wiele różnych typów **rozpadu** cząstki Higgsa
- Najprostszy (ale rzadki) to rozpad Higgsa na dwa fotony ($\gamma \gamma$)

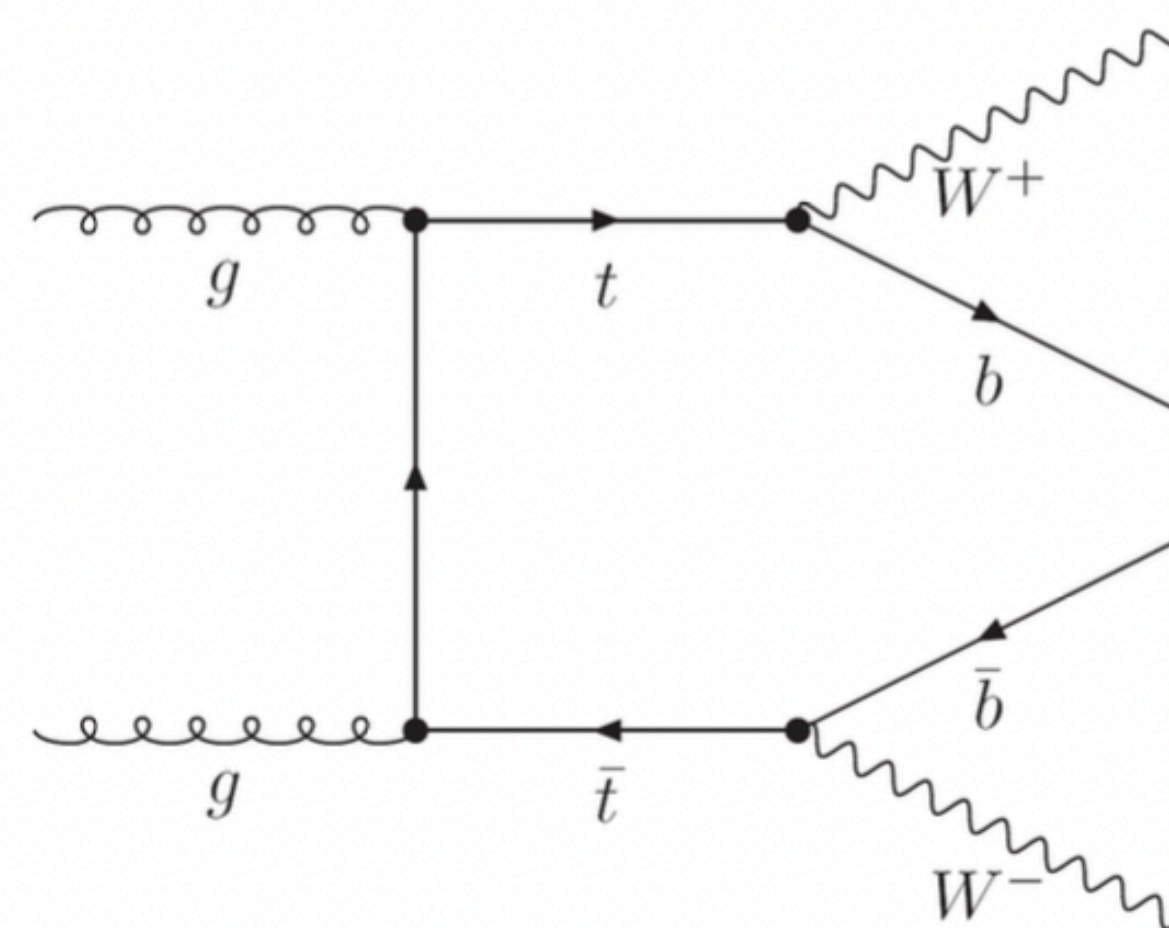

Cząstka Higgosa - rozpad

- Nas będą interesowały rozpady cząstki Higgosa na **dwa bozony W**

Nasz "sygnał"

"Tło", tzn. przypadki zawierające bozony W wyprodukowane w inny sposób

Dziękuję za uwagę